

**UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE**

**FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD**

Institut politologických studií

**Vojtěch MERAŮ**

**Srovnání italského politického systému  
v letech 1945 – 1968 a československého politického  
systému v letech 1918 - 1938**

*Diplomová práce*

**Praha 2008**

Autor práce: **Vojtěch Meravý**

Vedoucí práce: **PhDr. Lada Šušlíková, PhD.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení:

## **Bibliografický záznam**

MERAVÝ, Vojtěch. *Srovnání italského politického systému v letech 1945 – 1968 a československého politického systému v letech 1918 - 1938*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2008. 86 s. Vedoucí diplomové práce PhDr. Lada Šušlíková, PhD.

## **Anotace**

Diplomová práce „Srovnání italského politického systému v letech 1945 – 1968 a československého politického systému v letech 1918 - 1938“ srovnává oba tyto politické systémy, zabývá se jejich shodnými charakteristikami i rozdíly a snaží se přiblížit příčiny podobného uspořádání v obou zemích ve sledovaných obdobích. Pro tyto účely využívá i pokusů nejznámějších italských politologů o charakteristiku italského politického systému, kde proti sobě stojí především dvě teze o „odstředivém polarismu“ (Giovanni Sartori) a „nedokonalém bipartismu“ (Giorgio Galli). Zajímavou doplňující teorií je i Farnettiho teze, coby jakási „střední cesta“. Následně jsou tyto teze aplikovány i na případ ČSR a je posuzována jejich validita jako možných vysvětlujících konceptů.

## **Annotation**

Diploma thesis „Comparison of the Italian political system between 1945 – 1968 and the Czechoslovak political system between 1918 - 1938“ compares both these two political systems, deals with their common characteristics and differences and tries to explain the origins of similar settlement in both countries in the followed periods. For these purposes it uses also attempts of the most common Italian political scientists to characterize Italian political system, where there stand above all two thesis on “centripetal polarism” (Giovanni Sartori) and „imperfect bipartism“ (Giorgio Galli). An interesting supplemental Tudory is also Farnetti’s thesis as some kind of the „third way“. Subsequently, those thesis are applied on the case of the ČSR too and it is judged its validity as one of the possible explaining concepts.

## **Klíčová slova**

Itálie, politický systém, koalice, polarizovaný multipartismus, Sartori, Galli

## **Keywords**

Italy, political system, coalition, polarized multipartism, Sartori, Galli

## **Prohlášení**

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.
2. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne ...19.5.2008

Vojtěch Meravý

# Obsah

<b>OBSAH</b> .....	<b>5</b>
<b>ÚVOD</b> .....	<b>6</b>
<b>2. POLITICKÝ SYSTÉM A NÁSTIN JEHO DEFINICE</b> .....	<b>8</b>
<b>3. ÚSTAVNÍ INSTITUCE ITÁLIE VE SLEDOVANÉM OBDOBÍ A NĚKTERÉ ASPEKTY JEJICH FUNGOVÁNÍ</b> .....	<b>10</b>
3.1. LEGISLATIVA .....	11
3.2. PREZIDENT REPUBLIKY .....	13
3.3. VLÁDA A BYROKRACIE .....	14
3.4. SOUDNÍ MOC .....	15
3.5. REGIONÁLNÍ A MÍSTNÍ SAMOSPRÁVA .....	15
3.6. KOALIČNÍ VZORCE VE SLEDOVANÉM OBDOBÍ .....	16
3.7. KORUPCE .....	17
4.1. LEGISLATIVA .....	18
4.2. PREZIDENT REPUBLIKY .....	20
4.3. VLÁDA .....	20
4.4. SOUDNÍ MOC .....	21
4.5. STÁTNÍ SPRÁVA A SAMOSPRÁVA .....	21
4.6. NEFORMÁLNÍ CENTRA MOCI .....	23
4.7. NÁRODNOSTNÍ PROBLEMATIKA .....	24
4.8. KOALIČNÍ VZORCE VE SLEDOVANÉM OBDOBÍ .....	24
<b>5. ITÁLIE V ZÁVĚRU DRUHÉ SVĚTOVÉ VÁLKY</b> .....	<b>25</b>
<b>6. KONSTITUOVÁNÍ ITALSKÉHO STRANICKÉHO SYSTÉMU</b> .....	<b>28</b>
<b>7. OBDOBÍ 1945 – 1968</b> .....	<b>31</b>
<b>8. POLITICKÉ STRANY V 60. LETECH</b> .....	<b>34</b>
<b>9. GIORGIO GALLI A JEHO "NEDOKONALÝ BIPARTISMUS"</b> .....	<b>36</b>
<b>10. GIOVANNI SARTORI A "POLARIZOVANÝ MULTIPARTISMUS"</b> .....	<b>45</b>
<b>11. PAOLO FARNETI A "DOSTŘEDIVÝ PLURALISMUS"</b> .....	<b>48</b>
11.1. SHRUTÍ ALFIA MASTROPAOLA .....	49
<b>12. HISTORICKÉ OKOLNOSTI VZNIKU ČESKOSLOVENSKA</b> .....	<b>51</b>
<b>13. ČESKOSLOVENSKÝ STRANICKÝ SYSTÉM</b> .....	<b>53</b>
<b>14. VÝVOJ ČESKOSLOVENSKA V LETECH 1918 – 1938</b> .....	<b>66</b>
<b>15. APLIKACE TEORETICKÝCH KONCEPTŮ NA SLEDOVANÉ SYSTÉMY A JEJICH SROVNÁNÍ</b> .....	<b>76</b>
<b>16. ZÁVĚR</b> .....	<b>82</b>
<b>RESUMÉ</b> .....	<b>84</b>
<b>SUMMARY</b> .....	<b>84</b>
<b>PRAMENY A LITERATURA</b> .....	<b>85</b>
<b>SEZNAM PŘÍLOH</b> .....	<b>86</b>

## Úvod

Italský politický systém představuje nesmírně zajímavý útvar, čehož je důkazem, že mnozí politologové ho ve svých pracích uvádějí jako modelový příklad (nejčastěji pro extrémní polarizovaný multipartismus). Tohoto faktu jsou si nejlépe vědomi pochopitelně sami Italové a v Itálii tak po druhé světové válce vznikla celá rozsáhlá literatura o tzv. „caso italiano“, jak byl souhrnně celý problém zcela osobitého fungování (či nefungování) italského poválečného politického systému nazýván. Lze říci, že celá věc je dodnes aktuální a většina politologů tvrdí, že transformace tohoto systému není dodnes ukončena. Bylo by ovšem mimo rozsah diplomové práce zabývat se celými uplynulými 60 lety od konce druhé světové války a proto se zaměřím jen období let 1945 – 1968. V tomto časovém úseku byl totiž italský politický systém nejvíce „modelový“, totiž vykazoval nejvíce „čistých“ charakteristik, které bývají pro extrémní polarizovaný multipartismus uváděny.

Pro českého čtenáře je jistě zajímavé, že nápadně podobné znaky jako italský politický systém zmiňovaného období vykazuje i politický systém první československé republiky. I v něm najdeme silný střed s jednou velkou středovou stranou (agrárníci), která neustále tvořila koalice s několika menšími stranami (dokonce i počet pěti hlavních vládních stran je v Itálii v letech 1945 – 1968 i v Československé republice – dále ČSR - v období 1918 – 1945 shodný). V Itálii i ČSR byly tyto středové formace obklíčeny extrémny zprava i zleva, byly „odsouzeny“ k neustálému (a nestabilnímu) vládnutí a v obou zemích najdeme rozšířenou politickou (i jinou) korupci a rozdělení moci, které prorůstalo až do nižších pater společnosti. K tomu přispívaly i významné konfliktní linie ve společnosti (v ČSR především socio-ekonomická a národnostní, v Itálii linie socio-ekonomická, a linie ohledně postoje k Ústavě a k éře fašismu a dále stanovisku k mezinárodnímu uspořádání v rámci studené války, tedy konfliktu Východ – Západ).

Cílem této práce by tedy mělo být srovnání obou systémů, deskripce jejich shodných charakteristik i rozdílů a snaha dobrat se příčin podobného uspořádání v obou zemích ve sledovaných obdobích. Pro tyto účely se pokusím využít i pokusů nejznámějších italských politologů o charakteristiku italského politického systému, kde proti sobě stojí především dvě teze o „odstředivém polarismu“ (Giovanni Sartori) a „nedokonalém bipartismu“ (Giorgio Galli). Zajímavým doplňujícím konceptem je i Farnettiho teze, coby jakási „střední cesta“.

První otázkou, na kterou se tato práce bude snažit odpovědět by tedy bude, nakolik jsou teze italských politologů použitelné i pro popis československého systému první republiky. Dalšími otázkami bude popis rozdílů i společných vlastností, kterými se oba systémy vyznačovaly. Nedílnou součástí mé práce musí být i stručný historický úvod, který zmíní historický kontext a podmínky, za jakých Itálie a ČSR vstupovala do poválečných období, což je pro pochopení tehdejšího dění nezbytné. Pochopitelně budu věnovat více prostoru italské realitě, jež není českému čtenáři tak důvěrně známá jako okolnosti vzniku a vývoje první československé republiky. Již během historického popisu se ale pokusím najít styčné body, které přispěly k formování obou systémů.

Čtenář si jistě všimne také značného prostoru, který je věnován v této práci politickým stranám. Je to způsobeno mimořádně důležitým a určujícím postavením, které politické strany v systému zaujímaly. Itálie byla klasickou partitokracií (tímto termínem zde rozumím politický systém s nadměrným vlivem stran, který degraduje význam exekutivní i legislativní moci a je přenášen i mimo úzce politickou sféru), a proto je možné na základě popisu politických stran ukázat i mnohé znaky systému jako takového.

V rámci Úvodu podám ještě nástin periodizace sledovaného období. Co se týče Itálie, zabývám se v první části historického popisu obdobím zhruba od pádu Benita Mussoliniho v červenci 1943 do ustavení první vlády Alcida de

Gasperiho v létě 1945. V této přípravné fázi na poválečnou obnovu byla Itálie rozděleným státem, na jehož území se pohybovalo několik cizích armád a probíhala prakticky i občanská válka. Toto období končí předáním moci, kterou držel odbojový Výbor národního osvobození (*Comitato di liberazione nazionale*, CLN) do rukou civilní vlády. Další fáze (léto 1945 - léto 1948) byla především ve znamení nejasností ohledně dalšího směřování Itálie, což se vyjasnilo klíčovými volbami v roce 1948, a porážkou a následným rozpuštěním komunisticko-socialistické Lidové fronty (*Fronta popolare*). Předposlední fáze námi sledovaného období spadá do relativně klidných let 1948 - 1963 se střídáním vlád koalicí středu a pravého středu. Poslední fáze (1963 - 1968) je ve znamení vlády koalice levého středu, která znamenala do té doby těžko představitelné nové uspořádání systému.

Období první Československé republiky lze charakterizovat zhruba ve čtyřech hlavních periodách. Tou první je období zakládání státu v letech 1918 – 1920 s ustavováním orgánů a institucí, hledáním finální podoby Ústavy a provizorními vládami do prvních voleb v roce 1920. Další období se můžeme vytyčit lety 1920 – 1926, spojených s vládou tzv. „národní“ koalice a dvěma úřednickými vládami. Třetím obdobím jsou léta 1926 – 1929, tedy vláda občanské či tzv. „panské“ koalice. Nejdélší periodou je pak období čtvrté, tedy od roku 1929 do konce první republiky v říjnu 1938, charakterizované vládou tzv. „široké“ koalice<sup>1)</sup>.

## **2. Politický systém a nástin jeho definice**

Pokud se máme na dalších stránkách zabývat italským politickým systémem, musíme se nejdříve pokusit nastínit, co si vůbec máme pod pojmem „politický systém“ představit.

---

<sup>1)</sup> Podrobněji o koaličních vzorcích viz kapitola „Ústavní instituce ČSR ve sledovaném období a některé aspekty jejich fungování“



V následující definici vycházím především z práce docentky Blanky Říchové. Samozřejmě jsem si vědom, že této problematice se věnuje více skvělých českých politologů. Výklad paní docentky je mi ovšem nejbližší, její knihy podle mého názoru představují asi nejucelenější přehled empirických metod v politologii.

Pojem "systém" tak, jak ho dnes užíváme nejen v politologii, ale i v běžné mluvě, pochází původně ze sféry přírodních věd, kde se o transformaci jeho významu postaral zásadním způsobem Ludwig von Bertalanffy. Jestliže do jeho doby byl pojem "systém" užíván v rámci mechanického pohledu na svět coby název pro pouhý souhrn částí, Bertalanffy přiřknul systému i vnitřní jednotu a nelineární souvislost mezi prvky. Bertalanffy zároveň přišel s konceptem vstupů a výstupů, jimiž každý systém disponuje a jsou pro jeho funkce klíčové a jejichž činnost je založena především na informacích či zprávách.<sup>2)</sup> Všechny tyto pojmy užívá i politologická analýza politického systému. Podotkněme, že "zpráva" či "informace" má zde širší význam než v běžné řeči. Například jestliže vysoce postavení politici přijímají masově úplatky, vysílají tím "zprávu" pro systém (společnost), který se této zprávě (výstupu) začne přizpůsobovat.<sup>3)</sup>

Systémová teorie přinesla po druhé světové válce především díky svému průkopníkovi Davidu Eastonovi v politických vědách důležitou inovaci a umožnila dnes tak samozřejmé věci jako přechod od pouhého "čtení ústav" ke studiu vazeb, vztahů a procesů, které se utvářejí na základě interakcí mezi politickými subjekty.<sup>4)</sup> V Eastonově koncepci je politický systém systémem analytickým. To znamená, že jsou v něm zařazeny pouze některé konkrétní vztahy a vazby, do nichž jednotlivci vstupují, aniž by se pro ně tyto vztahy stávaly trvalými a do budoucna zavazujícími. To platí ohledně politiky pro většinu osob, pokud se nejedná přímo o členy stran a či podobných

---

<sup>2)</sup> Říchová, str. 45 - 46

<sup>3)</sup> Říchová, str. 55 - 57

<sup>4)</sup> Říchová, str. 48

organizací. Do politického systému může být jedinec zapojen i neinstitutionálně (podpora kandidátů, kritika činnosti úředníků a jiné.). Sem tak můžeme zahrnout i jednání a vztahy, které se běžně jako "politické" ani nejeví, stejně jako neorganizované politické chování.<sup>5)</sup> Ostatně je jednou z vlastností systému, že vše je propojeno a těžko lze něco jednoznačně vydělit.

Není zde prostor (a ani to samozřejmě není úkol této práce), podávat podrobnější celkovou analýzu a definici Eastonovy teorie, která je v podrobnostech dosti komplikovaná. Výše uvedené by mělo stačit k vytvoření zběžné představy, co vlastně myslíme pod pojmem "politický systém" a že ohled na tuto koncepci by měl ve zkoumaném případě přinést nejen studium ústavního práva v Italské a Československé republice, ale i ohled na četná specifika, která je možné v italském a československém politickém systému sledovat. To by mělo poskytnout celkově plastičtější a hlavně skutečnější obraz.

### **3. Ústavní instituce Itálie ve sledovaném období a některé aspekty jejich fungování**

Než se pustíme do výkladu jednotlivých ústavních institucí, je nutno se vyrovnat s problémem spíše gramatickým. Na následujících řádcích používám jak přítomného, tak minulého času. Mnohé (s výjimkou volebního systému do parlamentu vlastně většina) z toho, co je popsáno níže, platí v italské ústavě dodnes, a proto jsem nepovažoval za nutné důsledně používat minulý čas či všude dopisovat "v letech 1945 – 1968". Minulý čas proto používám především u popisů volebních systémů, které jsou dnes již změněny, popřípadě jiných již neplatných údajů.

---

<sup>5)</sup> Říchová, str. 50 - 52

Zároveň připomeňme, že před ustavením republiky po referendu v roce 1948 byla Itálie od svého založení coby národního státu (tedy vzniku Italského království) roku 1859 konstituční monarchií. Období let 1948 - 1993<sup>6)</sup> pak bývá nazýváno "první republikou", která skončila po obrovské korupční aféře (v italštině "Tangentopoli" od „tangente“ - úplatek) rozpadem či zásadní transformací většiny dosavadních stran a změnou volebního systému, jež zcela změnila politickou mapu Itálie. Dnešní Itálie tedy spadá již do období "druhé republiky".

Jak jsem již napsal v úvodu, rozhodující pro podobu italského politického systému byly politické strany a jejich fungování. S tím souvisel pochopitelně i volební systém (systémy) do parlamentu s fungováním exekutivy a legislativy. Těmto aspektům ústavního zřízení se proto v této kapitole věnujeme především.

### **3.1. Legislativa**

Lze říci, že jeden z původců italských (a jak později uvidíme, i československých) problémů se stabilitou vlád a vládnutí, byl proporční volební systém. Již v 50. letech se křesťanští demokraté pokusili prosadit jeho reformu, která by omezila fragmentarizaci systému, ovšem bezúspěšně<sup>7)</sup>.

Volební systém do Poslanecké sněmovny charakterizuje Gianfranco Pasquino v Colomerově knize kterou v této části používám především, jako "imperiali s nejvyššími zbytky".<sup>8)</sup> Volební právo měl každý občan od 21 let věku (až od roku 1975 se hranice posunula na 18 let). Území státu bylo rozděleno do 32 obvodů různé velikosti zdaleka nejen podle počtu obyvatel. Pro vstup do parlamentu musely strany splňovat dvě podmínky - v celonárodním měřítku musely obdržet minimálně 300 000 hlasů a minimálně

---

<sup>6)</sup> Jako datum ukončení první italské republiky bývá uváděn rok 1992, 1993 i 1994.

<sup>7)</sup> Podle tohoto návrhu by strana či koalice, která ve volbách získá přes 50% hlasů, obdržela 65% poslanců v Poslanecké sněmovně. (Údaj získán na základě konzultace se školitelem práce.)

<sup>8)</sup> Colomer, str. 244 - 249

jeden poslanec musel být zvolen přímo v konkrétním obvodu. Italští voliči měli dále k dispozici tři nebo čtyři preferenční hlasy. Tyto hlasy, které měly původně redukovat neomezenou moc stranických lídrů na přísně vázaných kandidátkách, se však brzy proměnily v nástroj široce užívaný jak vnitřními stranickými proudy, tak vnějšími lobby, které zde měly možnost prosadit své chráněnce do politických institucí.

Volební systém do Senátu se nejvíce podobal klasické d'Hondtové metodě se třemi odlišnostmi. Bylo voleno 315 senátorů v 238 obvodech, přičemž některé obvody volily více senátorů, některé nevolily ani jednoho. Obvody byly tvořeny na základě dvaceti samosprávných regionů, systém tak fungoval na regionální úrovni. Okamžitě byli zvoleni ti kandidáti, kteří ve svém obvodě obdrželi víc jak 65% hlasů.

Italští voliči měli dále k dispozici tři nebo čtyři preferenční hlasy. Tyto hlasy, které měly původně redukovat neomezenou moc stranických lídrů na přísně vázaných kandidátkách, se však brzy proměnily v nástroj široce užívaný jak vnitřními stranickými proudy, tak vnějšími lobby, které zde měly možnost prosadit své chráněnce do politických institucí.

Parlament zaujímal a zaujímá (přes současné snahy o posílení exekutivy) v italském politickém systému nejdůležitější postavení. Byl ovšem zcela ovládán stranami a vláda tak získávala spíše důvěru stran než parlamentu. Všechny italské vládní krize vznikaly mimo parlament (tedy především ze sporů mezi jednotlivými stranami a jejich představiteli) a stejně tak bylo rozhodnuto předem mimo parlament o vzniku nové vlády. Tato dříve běžná praxe se dnes již změnila, ústavní pravidla ale zůstávají víceméně stejná.

Zákonodárná iniciativa náležela podle ústavy vládě, jejím ministrům, či jednotlivým poslancům či senátorům. Zákony předložené poslanci či jejich skupinami se ale obvykle nesesetkávaly s příliš velkým úspěchem. Ze schválených zákonů jich jen asi 10 procent mělo původ v iniciativách tohoto

typu. Parlament kromě standardních úkolů obvyklých ve všech demokratických zřízeních schvaluje i onu italskou specialitu, jakou jsou dekrety - zákony ("decreti - legge"), tedy zákonná opatření, která může vydat vláda (nebo prezident) se schválením parlamentu, čímž se v paralyzovaném italském parlamentu zjednodušoval proces schvalování. Všechny návrhy zákonů musejí projít oběma komorami, které mají prakticky stejné funkce a pravomoci. Jedním z důsledků bylo, že průměrná doba schvalování zákona se pohybovala kolem devíti a půl měsíce. Vláda se tomu snažila čelit vydáváním výše popsaných dekretů, které parlament musí teoreticky schválit do dvou měsíců. Během této doby se většinou o dekretu vůbec nehlasovalo, proto býval dekret obnovován na další dva měsíce prakticky beze změn.

V italském parlamentu je možné sledovat hned tři základní dělicí linie - mezi parlamentní většinou a opozicí, mezi vládou a její parlamentní většinou a v rámci oné většiny samotné (hlavně posledně jmenovaná značně rozšiřuje opozici její manévrovací prostor).

Celková neakceschopnost parlamentu se na druhé straně odvíjela i od toho, že musel schvalovat až čtyřikrát více zákonů než parlament francouzský či německý.<sup>9)</sup>

### **3.2 Prezident republiky**

Prezident republiky podle ústavy "reprezentuje jednotu národa" (v nyní diskutovaném návrhu ústavní reformy se mluví již jen o "reprezentaci národa"). Některé ústavní akty spočívají čistě na prezidentově vůli, jako například jmenování pěti soudců Ústavního soudu či pěti doživotních senátorů. Prezident může rovněž vracet parlamentu zákony k novému projednání. Teoreticky byl i prezident jednou z "institucí", která měla právo

---

<sup>9)</sup> Colomer, str. 263 - 267

na vydávání dekretů s mocí zákona (tato pravomoc ale obvykle nebyla a není využívána). Prezident je volen nepřímo na společném zasedání obou parlamentních komor doplněném o 3 delegáty z každého regionu (kromě jediného delegáta z Val d'Aosty) na období sedmi let. Pro první tři kola volby je potřebná dvoutřetinová většina, pro další kola postačuje většina nadpoloviční. I tento způsob prezidentské volby se může po připravované ústavní reformě mírně pozměnit.<sup>10)</sup>

### **3.3. Vláda a byrokracie**

Na základě ústavy prezident jmenuje předsedu vlády a na jeho návrh ministry. Ve skutečnosti ale prezident mohl doopravdy vybrat předsedu vlády buď na základě výběru z kandidátů předem k tomu určených DC, nebo potvrdil předsedu koaliční vlády, kterého předtím vybraly stranické sekretariáty. Předseda vlády se pak ocital v nezáviděníhodné situaci, jelikož ministry mu do vlády prakticky určila jeho vlastní strana a její koaliční partneři, přičemž pochopitelně důležitou roli hrála politika v rámci stranických proudů a vlivných lobby. Colomer v této souvislosti cituje La Palombarovu definici dvou typů vztahů mezi ministerským aparátem a jeho klientelou - vztah klientelistický a příbuzenský – pro což se užívá rozlišení termíny "clinetela" a "parentela". V prvním případě se ministerstvo a jeho byrokracie stávají "klienty" skupinových zájmů, které jim v podstatě nadiktují způsoby a opatření, jak by ta která oblast zájmů měla být spravována. Vztah parentely bývá nejčastěji mezi samotným ministrem a skupinovými zájmy, které ministr přichází hájit a prosazovat na ministerstvo (například ministr školství býval většinou spjat s organizací katolických učitelů, ministr práce s odbory). Důležitá je zde ideologická spřízněnost ministra a dané subkultury,

---

<sup>10)</sup> Říchová 2004, str. 56 - 57

jejíž zájmy hájí. Totéž platí i pro nižší úředníky, kteří jsou rovněž často jen převodními pákami nějakých skupinových zájmů. Celkové nevykonnosti administrativy se snažili někteří ministři snažící se o reformy čelit vytvářením svých osobních pracovních skupin, což ovšem většinou situaci nezlepšilo.<sup>11)</sup>

### **3.4. Soudní moc**

Teprve roku 1956 vznikl Ústavní soud, který předpokládala ústava z roku 1948. Jeho členů je patnáct, jejich mandát trvá dvanáct let. Pět z nich jmenuje prezident, pět je voleno na společném shromáždění obou komor a pět jmenují nejvyšší obecné a správní soudy. V případě ústavní žaloby jmenuje parlament ještě jednoho člena soudu navíc. Italský ústavní soud víceméně odpovídá náplní svojí činnosti ostatním podobným evropským institucím, tedy posuzování ústavnosti zákonů, řešení kompetenčních sporů ve státní správě, žaloby na členy vlády a přijetí peticí požadujících referendum<sup>12)</sup>.

### **3.5. Regionální a místní samospráva**

Nejnižší samosprávnou jednotkou jsou v italském politickém systému, podobně jako jinde, obce s poměrně rozsáhlými pravomocemi. K našim okresům by se daly přirovnat provincie, které naopak příliš velkými pravomocemi nedisponují. Jejich rozhraničení zůstávalo i po druhé světové válce víceméně stejné jako v 19. století. Nejvyšší jednotku územní samosprávy pak představuje v Itálii 20 regionů.

Již od druhé světové války mělo v Itálii autonomii pět regionů (Friuli - Venezia Giulia, Trentino - Alto Adige, Sardínie, Sicílie a Val d'Aosta), především na základě jejich historických specifik a u severních regionů odlišného národnostního složení. Ústava z roku 1948 předpokládala

---

<sup>11)</sup> Colomer, str. 267 - 270

<sup>12)</sup> Říchová 2004, str. 58

autonomii i pro dalších patnáct regionů, příslušné prováděcí zákony byly ale přijaty až roku 1970 (počet regionů se pak ustálil na dnešních dvaceti)<sup>13)</sup> a skutečně výrazných vlastních pravomocí dosáhly až na samém konci minulého století<sup>14)</sup>. Míra autonomie výše jmenovaných pěti regionů je vzhledem k historickým specifikům větší než u ostatních regionů, z čehož pro ně plynuly (a stále plynou) k nelibosti ostatních nemalé finanční výhody.

### **3.6. Koaliční vzorce ve sledovaném období**

Poválečnými desetiletími se táhly také dva základní trendy - postupné oslabování křesťanských demokratů a socialistů a posilování komunistů. To byl jeden z důvodů, proč se od konce 50. až do 80. let posouvaly vládní koalice zvolna doleva. Lze říci, že jeho pevný základ po celou poválečnou dobu do 90. let tvořily coby potenciálně vládní strany PLI, DC, PRI, PSDI a o něco později i PSI.

Pro sestavování poválečných koalic lze v obecné rovině klasifikovat několik základních koaličních vzorců:

- 1) Ještě během války a krátce po válce (1944 – 1947) vládla koalice široké národní jednoty (základem byly DC, PSI a PCI, ke kterým se střídavě připojovaly PDA, PLI a PDL), zaměřená původně především na společný boj proti fašismu.
- 2) Po ní nastupuje centristický vzorec, na němž participují DC, PLI, PRI a PSDI<sup>15)</sup>. Tento vzorec vydržel v čisté podobě do roku 1953. V různých obměnách a se započítáním menšinových vlád křesťanských demokratů

---

<sup>13)</sup> Říchová 2004, str. 58 - 59

<sup>14)</sup> Nebyly to ovšem zákony, podle kterých se Itálie decentralizovala. Jednalo se pouze o v praxi nerealizovaná nedostatečná opatření. Teprve od roku 1997 se začaly přijímat decentralizační zákony, na základě kterých byla kolem roku 2001 decentralizace realizována v praxi. (Údaj získán na základě konzultace se školitelem.)

<sup>15)</sup> DC - *Democrazia Cristiana* (Křesťanští demokraté), PLI - *Partito Liberale Italiano* (Italská liberální strana), PRI - *Partito Repubblicano Italiano* (Italská republikánská strana), PSDI - *Partito Socialdemocratico Italiano* (Italská sociální demokracie), PSI - *Partito Socialista Italiano* (Italská socialistická strana), PCI - *Partito Comunista Italiani*, PDL - *Partito Democratico del Lavoro* (Demokratická strana práce, v roce 1946 splynula s PSDI)



s podporou pravicových stran lze konec tohoto období datovat až do roku 1960.

- 3) Od roku 1963 se pak objevuje další koaliční vzorec, totiž vláda „levého středu“ ve složení DC, PRI, PSDI, PSI.<sup>16)</sup>

### **3.7. Korupce**

Korupce byla v italském politickém systému výrazně přítomna již od 19. století a po druhé světové válce tomu nebylo jinak. Ačkoliv v nadpise této kapitoly se mluví o „ústavních institucích“, mezi něž korupce pochopitelně nepatřila, není možné ji v našem líčení opominout. Byla na všech úrovních, v různé míře a občas i s určitou mírou legálního krytí (často se jednalo o korupci politickou či morální, ne vždy muselo dojít, obrazně řečeno, k předávání obálek s penězi). Byla to ostatně právě korupce, která zapříčinila počátkem 90. let po velké aféře zánik první italské republiky. Gianfranco Pasquino rozlišuje v italské politice tři stupně korupce:

- 1) Na nejnižším stupni se jedná o prosté přerozdělování zdrojů, které politik převádí na své voliče či stranický proud. Tento způsob je velmi rozšířený především tam, kde voliči vědí, že jejich hlas je jejich jediný zdroj, který mohou produktivně využít.
- 2) Vyšším stupněm je přerozdělování veřejných zdrojů prostřednictvím veřejných politik na úrovni ministerstev a vlád. Hlavním příjemcem těchto zdrojů bývá strana, ze které daný politik pochází. Někdy ale také podnikatelé či dokonce skupiny napojené na organizovaný zločin.
- 3) Na nejvyšším stupni se jedná o korupci, která už není *ad hoc*, ale stává se všeobjímajícím systémem. Byli v něm zapojeni ministři, jejich strany, vysocí funkcionáři státních podniků, někteří soukromí velcí a střední podnikatelé.

---

<sup>16)</sup> Říchová 2004, str. 64

Úplatek byl dáván za jakoukoliv aktivitu, která vyžadovala politické posvěcení, většinou 10 - 15 procent z ceny zakázky.<sup>17)</sup>

Závěrem této části zdůrazněme, že se většinou nejednalo o osobní obohacení jednotlivých příjemců korupce, ale především (a hlavně u větších částek) o obohacení stranické pokladny, financování volební kampaně nebo příspěvek pro nějakou spřízněnou organizaci. Toto je důležité si uvědomit především proto, abychom pochopili, že italská korupce byla opravdu systémem a proč někteří později obvinění nebyli schopni pochopit, že by dělali něco špatného. Podle nich (a vlastně objektivně řečeno) se jen chovali podle obecně akceptovaných pravidel...

#### **4. Ústavní instituce ČSR ve sledovaném období a některé aspekty jejich fungování**

##### **4.1. Legislativa**

Ústředním ústavním orgánem Československé republiky byl dvoukomorový parlament (podle francouzského vzoru nazývaný Národní shromáždění, do roku 1920 oficiálně Prozatímní národní shromáždění). Skládal se z třísetčlenné Poslanecké sněmovny a stopadesátičlenného Senátu. Pasivní volební právo do Poslanecké sněmovny bylo stanoveno na 30 let, do Senátu na 45 let. Volební období Poslanecké sněmovny bylo šestileté, pro Senát ústava stanovovala osmileté volební období (ve skutečnosti ale bylo běžným jevem, že při volbách do Poslanecké sněmovny býval rozpouštěn i Senát a volby do obou komor se konaly současně, což výrazně oslabovalo kontrolní funkci Senátu). Pro obě komory byl stanoven poměrný volební systém (s 22 volebními kraji do Poslanecké sněmovny a 12 do Senátu za

---

<sup>17)</sup> Colomer, str. 273 - 274

použití tehdy již dosti zastaralé modifikace Hareovy kvóty<sup>18)</sup> ), jehož fragmentarizující účinky na stranický systém ještě zvyšovala neexistence uzavírací klauzule až do roku 1935, kdy byla stanovena na pouhých dvě procenta, což při národnostní a sociální rozmanitosti meziválečné ČSR nedokázalo počet stran zastoupených v obou komorách výrazněji limitovat. Celý systém legislativní moci byl konstruován tak, že dával mocenskou převahu Poslanecké sněmovně, neboť pouze ona mohla vyslovit nedůvěru či důvěru vládě a zároveň byla konečnou instancí v zákonodárném procesu a rovněž přehlasovat Senátem odmítnutý zákon. Senát měl fungovat především jako ústavní pojistka a poradní sbor, postupně ale zcela ztratil svoji autoritu, což se stalo především díky tomu, že začal být považován za „odkladiště“ zasloužilých (a vysloužilých) politiků a výnosnou „trafiku“.<sup>19)</sup>

Váhu stranických grémií v systému zvyšovaly dále dvě věci. Tou první bylo použití důsledně vázaných kandidátek, tj. volič si mohl vybrat pouze již uzavřenou kandidátní listinu, na které nemohl měnit pořadí jednotlivých kandidátů. Dalším důležitým faktorem bylo to, že v prvním skrutiniu, ve kterém volič volil zmiňovanou přísně vázanou kandidátkou, byl rozdělen minimální počet mandátů. A kandidátku pro druhé a třetí skrutinium strany ohlašovaly až po volbách, což znamenalo, že daní kandidáti od počátku do konce zcela záviseli na stranické centrále a volič prakticky nevěděl, pro koho bude použit jeho hlas.<sup>20)</sup>

Podstatným nešvarem legislativního procesu bylo podepisování tzv. „volebního reverzu“, ve kterém se poslanci zavazovali, že se vzdají mandátu, pokud pozbudou důvěry vedení strany. Poslanecký mandát se tak mimoústavní cestou stával tzv. „imperativním mandátem“ a celý tento proces neúměrně posiloval moc stranických sekretariátů a snižoval autoritu i

---

<sup>18)</sup> Broklová, str. 31

<sup>19)</sup> Vodička, Cabada, str. 23 – 25, Broklová, str. 33

<sup>20)</sup> Broklová, str. 80 - 81

skutečnou moc Poslanecké sněmovny. I z toho pramenilo mnoho problémů prvorepublikové ČSR.

#### **4.2. Prezident republiky**

Uspořádání exekutivní moci v ČSR naráželo na zřejmý nesoulad mezi ústavně definovanými pravomocemi prezidenta a vlády a skutečným stavem a vykonáváním těchto pravomocí v politické realitě (o tom blíže viz kapitola „Vývoj Československa v letech 1918 – 1938“). I podle čisté litery ústavy z roku 1920 byl ale prezident poměrně silným politickým činitelem, respektive nebyl pouze reprezentativní figurou. Původně tomu tak podle provizorní ústavy z roku 1919 nebylo, ale na nátlak Masaryka a jeho příznivců byly jeho pravomoci v nové podobě ústavy posíleny. Prezident byl volen na 7 let na společné schůzi obou komor. Počet jeho po sobě jdoucích funkčních období byl omezen na 2, přičemž výjimku z tohoto pravidla dostal přímo v ústavě pouze Tomáš Garrigue Masaryk. Nejnižší přípustný věk pro zvolení do funkce prezidenta byl stanoven na 35 let. Hlavními funkcemi prezidenta bylo dle ústavy zastupování státu navenek, sjednávání a ratifikace mezinárodních smluv, přijímání a pověřování vyslanců. Prezident měl rovněž jako jediný právo vyhlásit výjimečný stav a za určitých okolností mohl i rozpustit obě komory Národního shromáždění. Ústava rovněž přiznávala prezidentovi právo suspenzivního veta (měl pravomoc vracet parlamentu zákony se svými připomínkami).

#### **4.3. Vláda**

Vláda byla ústavou stanovena jako kolektivní orgán, složený z předsedy, jeho náměstků a ministrů. Vláda byla usnášeníschopná pouze za přítomnosti nadpoloviční většiny ministrů (kromě předsedy vlády nebo jeho náměstka). Vládě mohla Poslanecká sněmovna vyslovit nedůvěru, což

znamenal pro vládu povinnost složit demisi do rukou prezidenta. Jak uvidíme níže, skutečný význam vlády byl často limitován jednak postranními jednáními mezi stranami v rámci neformálních koordinačních orgánů (Pětka, Osmička, viz kapitola „Československý stranický systém“), případně politickou aktivitou prezidenta.

#### **4.4. Soudní moc**

Ústředním článkem soudní moci byla za první československé republiky čtyřstupňová soustava soudů, které se dělily na civilní a trestní. Jednotlivými stupni tohoto uspořádání byly okresní, krajské a vrchní soudy a Nejvyšší soud, který sídlil v Brně. Moderním (a ve své době novým) prvkem v celém soudním systému byla existence Ústavního soudu, který měl dohlížet na dodržování ústavnosti. Československá republika zavedla tento orgán jako druhá na světě po Rakousku.

Zvláštním soudem, který byl zřízen pouze pro posuzování volebních záležitostí, byl Volební soud, přezkum rozhodnutí správních orgánů a jejich případné kompetenční spory měl za úkol řešit Nejvyšší správní soud. Kromě těchto standardních soudních instancí existovaly v meziválečné ČSR ještě soudy vojenské, pracovní a rozhodčí.<sup>21)</sup>

#### **4.5. Státní správa a samospráva**

Státní správa a samospráva byla v ČSR velmi komplikovanou a často vysoce politickou záležitostí (především co se týká její geografické podoby a pravomocí jednotlivých institucí). Po roce 1918 přejala ČSR rakouský třístupňový systém státní správy a samosprávy (obce, okresy a již prakticky nefungující země, které byly jako jediné čistě samosprávným stupněm). Tento systém byl však platný pouze pro Čechy. Na Moravě a ve Slezsku nebyly

---

<sup>21)</sup> Vodička, Cabada, str. 23 - 25

nikdy v praxi realizovány okresy, na Slovensku a Podkarpatské Rusi neexistovaly na nejvyšším stupni země, ale několik žup (obě tato území byla součástí Zalitavska).

První zásadní reforma přišla v roce 1920 přijetím tzv. župního zákona. Tento zákon si kladl za cíl unifikovat státní správu na celém území republiky, čehož mělo být dosaženo rozšířením žup i na území Čech, Moravy a Slezska. Zároveň měla být zachována zemská úroveň v podobě tzv. župních svazů. Toto uspořádání ale nikdy nevešlo do praxe. Jednak proti němu byl silný odpor u některých politických stran (především národních demokratů, českých lidovců, Ťudáků, komunistů a některých německých a maďarských stran), a také zde byly velké obavy z toho, že některé župy by měly převahu německého obyvatelstva.

To vše vedlo v letech 1927 – 1928 k další správní reformě, která byla přijata tzv. organizačním zákonem. Jednalo se prakticky o návrat k rakouskému systému (s tím rozdílem, že Morava a Slezsko byly tentokrát spojeny do Moravskoslezské země), který platil na území Čech. Nyní však byl rozšířen na celé území ČSR. Ačkoliv zůstaly zachovány tři stupně správy (obce, okresy, země), znamenala reforma poměrně silný centralizační akt. Samosprávné funkce všech stupňů byly totiž výrazně omezeny (ministerstvo vnitra potvrdovalo ve funkcích dokonce i volené starosty obcí).<sup>22)</sup>

V podobě, v jaké přetrvala státní správa a samospráva po celou dobu existence první republiky, tak vůbec nebyly řešeny nejpálčivější problémy, tedy otázka autonomie Slovenska a Podkarpatské Rusi, jak bylo těmto územím zaručeno pittsburskou dohodou (v případě Slovenska) a saintgermainskou smlouvou (v případě Podkarpatské Rusi). Především ignorance oprávněných slovenských požadavků přispívala k destabilizaci republiky a připravovala systém o loajalitu a akceptaci podstatné části obyvatelstva (případ Podkarpatské Rusi je poněkud diskutabilnější vzhledem

---

<sup>22)</sup> Vodička, Cabada, str. 38 - 42

k její výrazně nižší rozvinutosti ve všech směrech a nutnosti přímé správy z centra, resp. prostřednictvím centrem jmenovaných úředníků). Neproduktivní debaty o těchto tématech se táhly po celou dobu první republiky a znemožňovaly větší zapojení slovenské politické reprezentace do aktivní a pozitivní politiky. Neřešenou samosprávnou otázkou zůstávalo i postavení německé menšiny. I v tomto směru lze říci totéž, co bylo napsáno o autonomii Slovenska.

#### **4.6. Neformální centra moci**

Ačkoliv Ústava z roku 1920 jednoznačně přiřkla rozhodující moc v republice parlamentu, byl tento orgán centrem politické moci do značné míry pouze formálně. Ve státě fungovala jiná dvě politická centra, která rozhodující měrou určovala politický vývoj země. Prvním z nich byla tzv. „Pětka“, která vznikla jako koordinační orgán předsedů nejsilnějších českých stran, které tvořily v první polovině 20. let vládní koalici. Tento orgán byl po vzniku občanské koalice v roce 1926 po rozšíření koalice přejmenován na „Osmičku“ (během velmi krátké doby po volbách 1925 do odstoupení druhé vlády Antonína Švehly fungovala i „Šestka“, což byla „Pětka“ rozšířená o živnostníky). Předsedové politických stran spolu sjednávali a předjednávali zásadní kompromisy, které o to, co jejich členská základna chtěla) a také díky „volebním reverzům“ poslanců mohli snadno prosadit v parlamentu.<sup>23</sup> Podmínkou toho ale bylo dosažení dohody, což rozhodně nebylo při různosti ideologické orientace a počtu stran v koalici jednoduché. Druhým důležitým centrem moci byl „Hrad“ resp. skupina především sociálně-demokraticky či levicově-liberálně smýšlejících lidí (politiků, žurnalistů, umělců, omezeně i finančníků či průmyslníků), kteří byli názorově spřízněni s prezidentem

---

<sup>23</sup>) Broklová, str. 46

Masarykem a snažili se pomáhat kromě lidí přímo zaměstnávaných prezidentem existovalo především na ideové úrovni.

#### **4.7. Národnostní problematika**

O různých aspektech tohoto problému se zmiňujeme na mnoha jiných místech, zde se proto omezíme na aspekty, které přímo souvisejí s ústavním pořádkem ČSR. Již v preambuli Ústavy z roku 1920 se hovoří o „národu československém“. I ústavně tak tedy byla zakotvena idea „čechoslovákismu“, tedy toho, že Češi a Slováci jsou jeden národ, který je pouze rozdělen do dvou větví. Toto řešení zcela vědomě ignorovalo rozdíly mezi oběma národy a bylo zdrojem mnoha problémů a resentimentů v jejich vzájemných vztazích. Na druhé straně je nutno připustit, že v hektické a neklidné době vzniku Československa mohlo jít o poměrně racionální pokus, jak zakrýt fakt, že druhým nejpočetnějším národem vznikajícího státu jsou Němci. To, že tento stav ale zůstával i v dobách míru již ale bylo na pováženou. Národnostní aspekt zasahoval i do dalších oblastí ústavního pořádku, což se projevilo například výše zmiňovaným podílem na krachu pokusu o župní zřízení. Jakoukoliv formu samosprávy na funkčním či geografickém principu tak nikdy Slováci ani Němci nezískali (pokud pomineme velmi slabou samosprávu na úrovni okresů, kterou měli přiznánu všichni občané ČSR).<sup>24)</sup>

#### **4.8. Koaliční vzorce ve sledovaném období**

V meziválečném Československu můžeme nalézt čtyři základní koaliční vzorce:

- 1) vláda rudozelené koalice agrárníků a obou socialistických českých

---

<sup>24)</sup> Vodička, Cabada, str. 27



stran, která vládla v krátkém období 1919 – 1920 (formálně se jednalo o dvě vlády Vlastimila Tusara).

- 2) vláda „všenárodní koalice“ ve složení národní demokraté, agrárníci, lidovci, sociální demokraté a národní socialisté (v poslední Švehlově vládě před vznikem panské koalice i živnostníci). Toto uskupení fungovalo na čistě národním základě bez jakékoliv zastřešující ideologie a vládlo od roku 1920 do roku 1926. Do značné míry stály na podpoře tohoto uskupení i oba úřednické kabinetů Jana Černého.
- 3) vláda „panské koalice“ (národní demokraté, lidovci, řuďáci, agrárníci, živnostníci, němečtí křesťanští sociálové a němečtí agrárníci) z let 1926 – 1929 byla jediným vládním uskupením, který představoval alespoň rámcově ideově jednotnou koalici.
- 4) Vláda „široké koalice“, kde byly zastoupeny (pro živnostníky a národní demokraty s výjimkou určitých period) strany bývalé všenárodní koalice a navíc němečtí agrárníci a sociální demokraté. Tato koalice vládla do zániku první republiky a byla jakousi obdobou všenárodní koalice s tím, že byly přibrány dvě německé aktivistické strany.

## **5. Itálie v závěru druhé světové války**

Dne 24. července roku 1943 byl na zasedání Velké rady fakticky zbaven moci Benito Mussolini a jeho pro Itálii katastrofální vláda tak po téměř 21 letech skončila. Bohužel pro Itálii to ovšem neznamenovalo konec války.

Díky nerozhodnému lavírování nové vlády maršála Pietra Badoglia, která uzavřela příměří až 8. září, procházela Itálií ještě po dva roky velmi ničivá (částečně i občanská) válka. Na severu vznikla pod vedením Mussoliniho, před nedávnem osvobozeným z „domácího“ zajetí německým

komandem, fašistická Italská sociální republika (*Repubblica Sociale Italiana*), známá též jako republika Salò.

Po říjnovém vyhlášení války Německu došlo k organizaci jednoho z nejrozsáhlejších hnutí odporu v Evropě (ačkoli kořeny tohoto hnutí byly samozřejmě daleko starší). Hnutí bylo tvořeno, podobně jako jinde v Evropě, demokraticky orientovanými bojovníky a komunisty, kteří nyní ovšem jednali v relativní shodě.

Ke konci války komunisté vstoupili do vlády na základě kompromisu, který navrhl nestor italských liberálů Benedetto Croce. Podle něho měl král po osvobození Říma (což se stalo v červnu 1944) předat vládu do rukou svého syna coby "místodržícího" a teprve po válce se mělo rozhodnout o definitivní podobě vlády i státu jako takového. Konec války v Itálii přišel v dubnu 1945 (28. dubna pak byl na milánském náměstí Piazza Loreto popraven Benito Mussolini).<sup>25)</sup>

Hnutí odporu se začalo formovat prakticky již před válkou, kdy do zahraničí odešli někteří demokraticky smýšlející politici a intelektuálové na jedné straně, stejně jako komunisté, radikální socialisté a anarchisté na straně druhé.

Na tomto místě bychom měli zdůraznit, že partyzánské hnutí bylo poměrně masovou záležitostí (jakkoliv samozřejmě později všechny politické složky nadsazovaly čísla o tom, kolik bojovníků spadalo za války pod jejich vedení), a není proto divu, že mělo později tak velký vliv na italskou politickou scénu a mnozí partyzáni později zaujali místa ve státní správě i všech politických stranách. V době svého největšího rozmachu mělo partyzánské hnutí možná až půl miliónu bojovníků, z nichž asi 420 000 kontrolovala levice (z toho asi 300 000 komunisté), jen asi 30 000 spadalo pod křesťanské demokraty.<sup>26)</sup>

---

<sup>25)</sup> Procacci, str. 356 - 362

<sup>26)</sup> Galli 2000, str.28 - 29

Na tomto místě by se jistě hodilo vysvětlení, co vlastně komunisté a jejich předseda Palmiro Togliatti chtěli doopravdy a jak by se zachovali, kdyby se jim naskytly příhodnější podmínky, více podobné těm, které v daném období panovaly například v Československu. Na podobně složitou otázku je ovšem odpověď nesmírně těžká a pravděpodobně nemožná. Z hlediska historika bychom se dostávali na tenkou půdu "co by - kdyby". Z hlediska politologického bychom se mohli pokusit o analogii s podobnou situací v ostatních zemích. Podle toho (včetně zkušenosti Československa) se lze důvodně domnívat, že komunisté by se v případě možnosti nerozpakovali uchopit moc, rázně skoncovat se všemi řečmi o "progresivní demokracii" a zavést systém podle sovětského vzoru. Tomu by odpovídalo i sovětské školení mnohých vedoucích kádřů (včetně Togliattiho), stejně jako oficiální marxisticko-leninská linie strany či veřejně deklarovaná příchyllost k Sovětskému svazu. Zároveň je však nutné podotknout, že Togliatti o své "italské cestě k socialismu" mluvil i na jednáních v Rusku a nelze zcela vyloučit, že i kdyby měl příležitost, pokusil by se nastolit jakousi "měkčí" variantu komunismu. Togliatti navíc přece jen měl určité skrupule a nechtělo se mu nastolit komunismus za každou cenu - opakovaně mluvil o nutnosti zamezit občanské válce mezi protifašistickými silami (on sám to nazýval "řeckou perspektivou").<sup>27)</sup> Toto všechno jsou ovšem spekulace ex post a přesnější závěr nelze učinit ani na základě často dosti rozdílných prohlášení členů PCI z různých proudů a frakcí (ty samozřejmě byly daleko loajálnější než u ostatních stran a daleko méně se prezentovaly navenek, nicméně existovaly).

Pro návrat k normálnímu fungování politického systému byl důležitý 2. červen 1945, kdy Výbor národního osvobození (CLN) akceptoval, že nadále bude vykonávat pouze poradní funkce a skutečná moc tak začala přecházet do rukou vlády a skutečných státních struktur. Vláda Ferrucia Parriho, jednoho z

---

<sup>27)</sup> Galli 2000, str. 32

vůdců odboje nakloněného spolupráci s levicí, byla brzy poté nahrazena první vládou Alcida de Gasperiho.<sup>28)</sup>

## 6. Konstituování italského stranického systému

V kapitolách o koncepcích Giorgia Galliho a Giovanni Sartoriho se poměrně podrobně zmiňují o stylu vládnutí a problémech komunistů i křesťanských demokratů. Proto se nyní budu věnovat spíše ostatním stranám a o obou největších protagonistech italského poválečného politického života se zmíníme spíše v rovině "suchých" dat a faktů. Přesto je nyní v přehledu osmi hlavních (relevantních) stran zmíním.

Křesťanská demokracie (DC) se začala konstituovat v roce 1941 po kontaktech Alcide De Gasperiho a jeho přátel. Od února 1942 se již mluví o faktickém založení strany.<sup>29)</sup> Program strany bychom mohli vyjádřit pomocí dobového svědectví, kdy v projevu v květnu 1945 De Gasperi mluvil o "rozsáhlém očištění (od fašismu a fašistů – *pozn. aut.*), znárodňování, kontrole práce, agrární reformě. Zároveň ale o vládě, která bude nad stranickými proudy a která zrekonstruuje stát, jeho prestiž a autoritu, respekt k zákonům."<sup>30)</sup> Naštěstí pro Itálii nakonec De Gasperi s oním znárodňováním nepřekročil kritickou mez, ze které by nebylo návratu...

Komunisté (PCI), původně vzniklí po první světové válce, se po nástupu fašismu a především vypuknutí povstání v roce 1943 rozdělili na emigraci v SSSR a straníky, kteří zůstali doma a v různé míře se zapojili do odboje. Skutečná organizační síť komunistů se ale začala konstituovat již na přelomu let 1942 – 1943.<sup>31)</sup>

---

<sup>28)</sup> Galli, str. 38

<sup>29)</sup> Galli, str. 19

<sup>30)</sup> Galli, str. 42

<sup>31)</sup> Galli, str. 18

V podobné době jako komunisté se začaly rekonstituovat i italsí socialisté, rovněž navazující na předválečnou stranu. Již tehdy ovšem dosti fragmentovaně a s více organizačními centry a proudy. V srpnu 1943 se konstituovala Socialistická strana proletářské jednoty (*Partito Socialista d'Unità Proletaria*, PSIUP, později PSI)<sup>32)</sup>, která se po válce přiklonila k úzké spolupráci s komunisty, což ji postupně začalo připravovat nejen o voliče, ale i o možnost autonomní strategie.<sup>33)</sup>

Zajímavou kapitolu představuje jistě historie Strany akce (*Partito Democratico d'Azione*, PDA). Ta začala vznikat v červenci 1942 za účasti mnoha více i méně radikálních intelektuálů (mezi nimi i taková jména jako Norberto Bobbio nebo budoucí předsedové vlád Feruccio Parri a Ugo La Malfa).<sup>34)</sup> Podobně jako socialisty, i PDA začaly brzy rozkládat vnitřní rozbroje, především mezi proudem demokratickým a konzervativnějším a jakobínskými radikály. Demokraté vedení Parrim a La Malfou brzy vytvořili vlastní platformu, která později ovládla nově vzniklou Republikánskou stranu (PRI).<sup>35)</sup> PRI pak procházela přerodem od strany širokého spektra umírněných, republikánských a extrémně levicových radikálů do strany sociálně demokratického typu, která si za vzor brala Skandinávii nebo kennedyovskou Ameriku a byla stále loajálnější ke křesťanským demokratům a stále kritičtější vůči komunistům a socialistům.<sup>36)</sup>

Další důležité štěpení na levici přišlo s rozdělením socialistů a vznikem umírněnější Sociálně demokratické strany (PSDI, původně konstituovaná začátkem roku 1947 jako PSLI). Po regionálních volbách v listopadu 1947 se společně s posílením levice ozývalo v PSIUP stále více volání po jednotě

---

<sup>32)</sup> Galli, str. 17

<sup>33)</sup> Galli, str. 45 - 46

<sup>34)</sup> Galli, str. 18

<sup>35)</sup> Galli, str. 48

<sup>36)</sup> Ignazi, str. 22-23

(alespoň programové) s komunisty, což demokratičtější část strany pod vedením pozdějšího prezidenta Giuseppe Saragata těžce nesla.<sup>37)</sup>

Liberální strana (PLI), reprezentovala v dřívějším CLN podobně jako DC především střední stav a vyšší třídy a hlásila se ke klasickému dědictví liberalismu. Jejím prvním předsedou se stal Giovanni Casandro, následovaný od prosince 1944 Manliem Brosiem a od ledna 1946 Leone Cattanim. Straně jistě velice pomohla prestiž Benedetta Croceho, který stál u jejího vzniku. Při volbách v červnu 1946 tvořila část Demokratické unie (UDN).

Hned po osvobození Říma se začaly konstituovat i proudy monarchistů v Italské demokratické straně (*Partito Democratico Italiano*, PDI).<sup>38)</sup> V červnu 1946 byla založena Národní monarchistická strana (*Partito Nazionale Monarchico*, PNM) pod vedením Alfreda Covelliho.<sup>39)</sup> Toto monarchistické uskupení často měnilo svůj oficiální název, až se roku 1961 konečně přejmenovalo na Italskou demokratickou stranu monarchistické jednoty (*Partito Democratico Italiano di Unità Monarchica*, PDIUM).

Ještě více vpravo stálo hnutí "Obyčejný (Jakýkoliv) člověk" (l'Uomo Qualunque), které se již od léta 1945 stalo základnou bývalých fašistů.<sup>40)</sup>

Skutečně trvanlivou stranou extrémní pravice se ale stalo až Italské sociální hnutí (*Movimento Sociale Italiano*, MSI) založené v prosinci 1946.<sup>41)</sup> MSI se poměrně otevřeně hlásilo k fašistickému odkazu, který by rádo znovu obnovilo.

V tomto krátkém přehledu jsme se zabývali jen tím nejhlavnějším pouze a těmi nejdůležitějšími stranami a fakty. Pomíjím nekonečné štěpení a zakládání efemérních strániček na extrémní pravici a na levici (zde především na úkor PSI či PSDI), které se většinou nedostaly do parlamentu,

---

<sup>37)</sup> Galli, str. 58

<sup>38)</sup> Galli, str. 49

<sup>39)</sup> Galli, str. 71

<sup>40)</sup> Galli, str. 49

<sup>41)</sup> Galli, str. 70

neoponovaly žádným koaličním ani vyděračským potenciálem a proto nejsou pro tuto práci relevantní .

## 7. Období 1945 – 1968

Již administrativní volby na severu na jaře 1946 naznačily, že DC se stane po válce na italském politickém kolbišti hegemone<sup>42)</sup>. V těchto volbách také překonali komunisté počtem hlasů socialisty. V týchž volbách na jihu mohutně uspěli i qualunquisté (podle již zmíněného hnutí l'Uomo qualunque). To se pak opakovalo poměrně pravidelně i v dalších volbách. Převahu komunistů se PSIUP podařilo naposledy zvrátit v následujících volbách, 2. června 1946, které byly spojeny s referendem o monarchii. Italští voliči se přiklonili k republice, kterou ostatně podpořili i lídři křesťanských demokratů, ačkoliv jejich vlastní voliči byli s převahou promonarchističtí.<sup>43)</sup> Koncem dubna 1947 dochází k další důležité operaci pro stabilizaci systému – podobně jako tou dobou ve Francii i De Gasperi zbavil svoji vládu komunistů. De Gasperi se pak rozhodl pro vytvoření vlády pravého středu.<sup>44)</sup> Začátkem roku 1948 se konečně PSI po tvrdých vnitřních bojích (a oddělení PSLI) přiklonila k taktice "lidové fronty" s komunisty.<sup>45)</sup> Vše tak bylo připraveno k zásadnímu střetu ve volbách 1948, kde se rozhodovalo o dalším směřování Itálie. S masivní podporou katolických organizací a Spojených států amerických nakonec křesťanští demokraté volby vyhráli. Na základě výsledků voleb došlo také v srpnu 1948 k rozpuštění Lidové fronty.<sup>46)</sup> Ještě před klíčovými volbami ale byla 10. ledna 1948 přijata nová ústava,<sup>47)</sup> z níž ovšem některé články byly naplněny až mnohem později (jako například uzemní autonomie, viz kapitola „Ústavní instituce Itálie ve sledovaném

---

<sup>42)</sup> Galli, str. 43

<sup>43)</sup> Galli, str. 43

<sup>44)</sup> Galli, str. 65

<sup>45)</sup> Galli, str. 69

<sup>46)</sup> Galli, str. 74

<sup>47)</sup> Galli, str. 78

období a některé aspekty jejich fungování“). Doba po volbách 1948 byla až do ustavení vlády levého středu a tomu předcházejících dramatických jednání poměrně klidná (klidná samozřejmě pouze vzhledem k italským poměrům), s vládami středu či pravého středu, které se ovšem střídaly rychle po sobě a bývaly v nich v různých obměnách přítomny DC (jako jediná vždy), PLI, PRI, a PSLI (od roku 1952 jako PSDI). Tak tomu bylo ostatně po nezdařeném pokusu o volební reformu roku 1953 až do konce italské první republiky (s PSI v této skupině ”státotvorných” navíc). Jak píše Giorgio Galli, DC nebyla schopná marginalizovat (a alespoň částečně pozřít) ostatní strany napravo a PCI nalevo.<sup>48)</sup> Postupně se ale celý legislativní proces stále více zablokoval.<sup>49)</sup> PCI byla na druhou stranu paralyzována vnitřními problémy po smrti Stalina a samozřejmě po odhalení kultu osobnosti v SSSR. Tím se otevíral prostor pro iniciativu PSI. Ta ve svém ”Provolání k zemi” již v roce 1955 hovořila o ”neodkladnosti řešení problému vztahů s katolickými masami a tudíž s Křesťanskou demokracií, na poli demokratické spolupráce pro naplnění ústavy.”<sup>50)</sup> Zde se tedy pravděpodobně poprvé ozvalo volání po něčem, čím se bude později zabývat vláda levého středu.

V DC se rovněž konstituoval kolem Amintore Fanfaniho mocný proud, který se hlásil spíše k De Gasperiho reformismu, a tudíž byl více nalevo.<sup>51)</sup> Proti němu se ovšem ve straně postavila poměrně tvrdá opozice a roku 1959 se Fanfani stáhl.<sup>52)</sup> Jako konsensuální kandidát byl za předsedu zvolen Aldo Moro, který ovšem nakonec změnil svoji úlohu spíše na zprostředkovatele s PSI než mezi levicí a pravicí ve vlastní straně. To měl také usnadněno dalším dělením na pravici DC.

Cesta k vládě levého středu byla dlouhá a pro oba její hlavní aktéry dosti problematická s množstvím vnitřních roztržek (pro PSI dokonce

---

<sup>48)</sup> Galli, str. 82

<sup>49)</sup> Galli, str. 95 - 96

<sup>50)</sup> Galli, str. 97 - 98

<sup>51)</sup> Galli, str. 119

<sup>52)</sup> Galli, str. 119



znamenała rozdělení, kterým se budu zabývat vzápětí). U socialistů byla stále ještě patrná nostalgie po "třídní jednotě", pro mnohé katolíky byla spolupráce se socialisty z pochopitelných důvodů těžko přijatelná. Zatímco ale katolíci ale zůstali alespoň navenek jednotní, socialisté zažívali dramatičtější chvíle. Jejich předseda Pietro Nenni se nejdříve snažil koalici zdůvodnit jako "omezenou dohodu k naplnění svých ekonomických, sociálních a politických cílů". Po pádu první Moroovy vlády ovšem PSI ztrácela na síle a postupně se upouštělo od širokých reforem, které si koalice předsevzala. Politické klima navíc na jaře 1964 zhoršila i kauza kolem varování rozvědky před údajně připravovaným státním převratem, který se nakonec vůbec nekonal. Dodnes se neví, o co vlastně šlo a kdo za celou událostí stál.<sup>53)</sup> Podle svědectví Vasilije Mitrochina, dnes asi nejznámějšího zběhlého vysokého důstojníka KGB, a podle dokumentů, které vyvezl na Západ, se převratu obávala i PCI a nechávala se Moskvou připravovat na podzemní činnost včetně dodávek materiálu a výcviku.<sup>54)</sup> Pro křesťanské demokraty bylo podstatnější, že se stále více začínala bouřit ta část strany, která považovala koalici se socialisty za smrtelnou nejen pro stranu, ale i italské hospodářství.<sup>55)</sup> Zatímco pravice byla roztříštěná, levice se dočasně sjednocovala - 30. října 1966 se konal sjednocující sjezd PSI a PSDI. Ačkoliv byl tento krok doprovázen značnou euforií, z dlouhodobého hlediska se jako šťastný nejevil. Jak poznamenává Piero Ignazi, "sjednocení není fúze, nýbrž soupeření aparátů a žárlivost..."<sup>56)</sup>

Jeden z posledních úderů zasadily degenerující koalici socialistů a křesťanských demokratů nepokoje roku 1968. Ty byly sice časově jen krátkodobou záležitostí, ovšem některé jejich důsledky přetrvaly. Byl posílen duch kriticismu a nedůvěry k autoritám a hierarchii (což mělo na Itálii

---

<sup>53)</sup> Ignazi, str. 13 - 16

<sup>54)</sup> Mitrochin, str. 303 - 304

<sup>55)</sup> Ignazi, str. 16

<sup>56)</sup> Ignazi, str. 17

vzhledem k její situaci spíše negativní vliv, spojený s ještě větším skepticismem vůči politice a institucím), rozpadal se tradiční model rodiny a zeslaboval se vliv církve.<sup>57)</sup>

Pokud bychom se pokusili o závěrečnou bilanci vlády levého středu v roce 1968, nelze jí upřít přijetí některých reforem, a zákonů, které si předsevzala.<sup>58)</sup> Přesto především sociální demokraté a socialisté, kteří šli do voleb společně, ve svém součtu výrazně ztratili, zatímco komunisté, kteří se logicky soustředili na kritiku vlády a speciálně levicových stran za "zradu ideálů", získali 1,6% navíc, uchytla se i PSIUP se ziskem 4,5%.<sup>59)</sup> I z výše napsaného ovšem vyplývá, že z dlouhodobého hlediska se zásluhy této koalice víceméně kryjí s jejími zápory.

## 8. Politické strany v 60. letech

Jakkoliv v 60. letech dochází k zatím nejvelkolepějšímu nástupu levice od konce druhé světové války a volební zisk PCI neustále pomalu rostl, strana sama organizačně ztrácela. Stále ovšem zůstávala optika třídního konfliktu a hlavním cílem bylo nadále konstrukce socialistické společnosti. V letech 1968 - 1969 dokonce PCI měla nejméně členů ve své historii.<sup>60)</sup> Zároveň ani komunisté se nevyhnuli degenerativnímu procesu "buržoazních" stran s jejich sklonem využívat politické instituce hlavně jako výtah k moci a bránu k veřejným prostředkům. Pro komunisty, pocházející často z nižších vrstev, byla podobná vidina často ještě přitažlivější než pro členy ostatních stran.<sup>61)</sup> Osvědčený prostředek získávání peněz byly například příspěvky do stranické pokladny komunistů od podnikatelů, kteří potřebovali dosáhnout konsensu při

---

<sup>57)</sup> Ignazi, str. 30

<sup>58)</sup> Ignazi, str. 30

<sup>59)</sup> viz Přílohy

<sup>60)</sup> Ignazi, str. 3 - 11

<sup>61)</sup> Galli 1966, str.183

kolektivním vyjednáváním v krajích, kde komunisté vykonávali moc.<sup>62)</sup> Odborářská centrála CGIL (Confederazione Italiana del Lavoro) byla totiž jednou ze základních složek a převodních pák komunistické moci.<sup>63)</sup>

Jistou modifikací však procházela i DC. Stala se z ní "státostrana". Ve vědomí vlastní identity bylo zeslabeno pouto s katolickou církví a jejími organizacemi (ty ostatně začaly narušovat své pouto s DC sami od sebe, jako třeba katolická akce nebo katolické odbory CISL) a zesilovala důležitost materiálního ovládnutí státu, kontrola veřejných financí a jejich přerozdělování ve prospěch členů a organizací strany. Stejně tak byly přerozdělovány i veřejné úřady samotné. Strana, původně se profilující jako středová či dokonce středoprávní, se tak stala podivným konglomerátem, který pomalu, ale jistě, ztrácel všechny původní politické zásady.<sup>64)</sup> V této souvislosti bychom měli připomenout, že podle politického klíče byly v Itálii obsazovány většinou i ty politicky nejméně významné (z našeho pohledu spíše zcela bezvýznamné) funkce od vedení divadelních společností přes posty ve vědeckém výzkumu až po přidělování městských lékáren. Podobnou přepolitizovanost běžného života budeme sledovat i na příkladu Československé republiky.

Je ovšem pravdou, že velmi podobně by se dal charakterizovat vývoj i ve všech ostatních stranách italské politické scény, snad s výjimkou od 70. let marginálních liberálů, kteří měli o něco menší příležitost "ušpinit" se při výkonu moci.

Velmi podobně jako DC na tom začala brzy být i sociální demokracie - v 50. a 60. letech se začala ztrácet první generace zakladatelů s jejich reformním programem a strana začala být stále méně spojená s dělnickým prostředím a stává se magnetem spíše jako strana, která disponuje částí

---

<sup>62)</sup> Galli 1966, str. 219, 221

<sup>63)</sup> Galli 1966, str. 239

<sup>64)</sup> Ignazi, str. 3 - 11

přerozdělovaných vládních zdrojů.<sup>65)</sup> PSI završila podobný vývoj v 80. letech, čímž byla prakticky připravena krize italského politického systému v desetiletí následujícím.

Piero Ignazi v souvislosti s "mocí stran" mluví o tom, že strany disponovaly "organizační silou...která agregovala rozšířené...partikulární zájmy a potřeby...a kapacitou vykonávat kontrolu nad občanskou společností a nad institucemi".<sup>66)</sup> Možná by se ale stejně dobře dalo říci, že občanská společnost, respektive její části, a instituce vykonávaly absolutní kontrolu nad politickými stranami, které se staly převodní pákou oněch skupinových i privátních zájmů a staraly se o to, aby byly dostatečně akcentovány na státní úrovni a odpovídajícím způsobem finančně pokryty, pochopitelně opět ze státních peněz. Velmi podobná situace platila i pro československé strany, které disponovaly vzhledem k počtu svých voličů snad ještě hustější sítí přidružených organizací, které rovněž podstatným způsobem formovaly politiku mateřských stran a snažili se do ní maximálně promítnout své partikulární zájmy. V Itálii i ČSR se tak jednalo o dokonalý propletenec ve stylu "ruka ruku myje".

## 9. Giorgio Galli a jeho "Nedokonalý bipartismus"

Jeden ze dvou hlavních a nejznámějších vysvětlujících konceptů italské poválečné reality je teorie "nedokonalého bipartitismu" Giorgia Galliho. Jeho kniha "Il bipartitismo imperfetto. Comunisti e democristiani in Italia" není dodnes aktuální jen jako dokument doby a shrnutí jedné důležité politické teorie, ale i jako souhrn podrobných sociologických výzkumů politických stran, jejich organizace a rozvrstvení jejich voličů. I proto věnujeme rozboru jeho závěrům tolik místa.

---

<sup>65)</sup> Ignazi, str. 18

<sup>66)</sup> Ignazi, str. V

Za základní předpoklad fungující reprezentativní demokracie považoval Galli ve své teorii (která vznikla počátkem 60. let, což je nutné mít na paměti) homogenní parlamentní většinu schopnou vládnout dostatečně dlouhé období (nejlépe po celou dobu jedné legislature) a prosazující svůj program a zároveň menšinu, která je schopná fungovat jako alternativa pro příští volební období. Většina, která je vnitřně rozdělená, se zabývá jen řešením svých vnitřních sporů a dosahuje jen (většinou) špatných kompromisů. Zároveň je důležité, aby fungovala opozice jako skutečná, *reálná* alternativa, tedy aby věděla, že se může dostat k moci a pak se bude voličům zodpovídat z realizace svého programu (což opozici nutí, aby tento program formulovala alespoň v minimálně reálných dimenzích). Jinými slovy, musí být určitá pravděpodobnost, že menšina se stane většinou. Tomuto uspořádání nejlépe odpovídají buď dvoustranické systémy nebo systémy, které by se daly charakterizovat jako dvoupólové. Místo dvou hlavních stran jsou zde dva hlavní póly (nebo také stranické aliance) - pravice a levice.<sup>67)</sup>

Žádný z těchto předpokladů poválečná Itálie pochopitelně nesplňovala (především díky přítomnosti extremistických stran na obou pólech stranického spektra, které nutily k uzavírání nesourodých koalic, bránící demokracii proti ohrožení ze strany extrémistů). „Žádná většina nebyla nikdy dostatečně homogenní, nikdy nevydržela celé volební období...nikdy neexistovala opozice, která by se prezentovala jako možná alternativa...” „Strana, která byla permanentně u vlády, vedla slabé, nestabilní, krátkodobé většiny...”<sup>68)</sup>. Zároveň pochopitelně tato strana ztrácela zodpovědnost, byla si vědoma, že nikdy nemůže být od vlády odstavena, a společně s odpovědností tak přišla i o svoje zásady a morální zábrany ohledně hospodaření a

---

<sup>67)</sup> Galli 1966, str. 44 - 47

<sup>68)</sup> Galli 1966, str. 48 - 49

přerozdělování veřejných zdrojů.<sup>69)</sup> S částečnou výjimkou vlády občanské koalice platí toto konstatování i pro Československo...

Galli patří k politologům, kteří pochybují o skutečné vůli PCI uchopit v Itálii moc. Podle něj k tomu neexistovaly ani vnější (zařazení Itálie do euroatlantických struktur), ani vnitřní podmínky (komunisté neovládali stejně jako ve střední a východní Evropě klíčové silové resorty). Opět ovšem narážíme na problém toho, k čemu měli komunisté možnosti, a toho, co plánovali. Podle Galliho ovšem v PCI neexistovala ani vůle k jakékoliv formě revoluce, protože za prvé se vedoucí skupiny uspokojovaly s mocí, kterou již v daném režimu disponovaly, za druhé si uvědomovaly riskantnost takového podniku.<sup>70)</sup>

Jestliže jsme mluvili o různých stranických proudech, je to jedna z dalších příčin potíží italského politického systému. Galli mluví přímo o "correntocrazii" (od slova "corrente", znamenajícího v tomto kontextu stranický proud či frakci).<sup>71)</sup> Každá ze stran totiž byla ve skutečnosti tvořena několika dalšími "stranami", které měly i například svůj tisk a poměrně pevnou organizaci a na stranických sjezdech spolu pravidelně sváděly bitvy o moc nad "hlavní" stranou. Poněkud mimo tuto charakteristiku stáli komunisté, jejichž vnitřní boje byly daleko více skryty očím veřejnosti a frakce nebyly institucionalizované jako u ostatních stran. Galli v této souvislosti poznamenává, že ze svojí nezasazenosti frakcionismem - která byla často jen výsledkem nedostatku vnitrostranické demokracie - dokázala PCI velice těžit před očima dělníků.<sup>72)</sup> V rámci DC byly proudy kolikrát důležitější než sama strana. Byly totiž navázány na nesmírně mocné katolické organizace, pro něž znamenaly prodlouženou ruku jejich vlivu, díky níž mohli skrze stranu bojovat o moc s ostatními proudy (a organizacemi za nimi

---

<sup>69)</sup> Galli 1966, str. 50

<sup>70)</sup> Galli 1966, str. 64

<sup>71)</sup> Galli 1966, str. 65

<sup>72)</sup> Galli 1966, str. 92

stojícími). Faktory, které tak na jedné straně zakládaly a byly nezbytné pro moc křesťanských demokratů, na straně druhé tuto moc podemílaly a oslabovaly.<sup>73)</sup>

V ČSR byla situace podobná, přesto nelze tvrdit, že by význam stranických proudů v československých stranách byl tolik významný, jako v Itálii. Jedno z hlavních dělení bylo pro mnoho československých stran identické – tím byl vztah k Hradu. V Československu ani nebyly stranické proudy institucionalizovány v takové míře jako v Itálii. Na druhé straně rozhodně nelze podceňovat význam různých přidružených organizací jednotlivých politických stran, kolem kterých se mohli shromažďovat myšlenkově blízcí členové strany.

Co se týče moci PCI, podle Galliho se zakládala především na třech hlavních pilířích:

- 1) dědictví tradice, zčásti ukradené socialistům a zúročované především v místech jejich tradiční síly,
- 2) dokonalá a hustá organizační síť a silná lokální moc a mimořádně efektivní soustava přidružených organizací, především v "rudých provinciích" v Toskánsku a Emilii-Romagni,
- 3) poslanci PCI v parlamentu se nemuseli "zdržovat" výkonem vládních funkcí, tudíž jim zbývalo mnoho času na angažování se ve prospěch různých partiálních zájmů, za jejichž ochránce se komunisté ať už veřejně nebo skrytě deklarovali.

Dalším specifickým aspektem italské poválečné politické scény je podle Galliho to, že o budování, správu a řízení moderní kapitalistické společnosti, založené na liberálních osvícenských hodnotách, spolu soupeřily strany, z nichž ani jedna tyto hodnoty nesdílela (ideologie DC byla založena na křesťanské věrouce, její konzervatismus byl, jak píše Galli, "prekapitalistický", komunisté vycházeli z marxismu). Chybí jasný střet strany

---

<sup>73)</sup> Galli 1966, str. 202, 204

středního stavu s jeho typickými kapitalistickými hodnotami a umírněnou stranou levice, typický pro vyspělé demokracie. Místo toho byla a dosud je v Itálii přítomna spíše indiferentní populistická politická kultura. Jedním z důsledků bylo i to, že se od druhé světové války nepodařilo vyřešit vztah politiky a ekonomiky a jejich institucí (resp. jejich vzájemné oddělení a respekt k jednotlivým institucím a jejich samostatnosti). Křesťanští demokraté bojovali a vyhrávali bitvy za demokracii jedine díky masivní podpoře katolické církve, která občas měla sklony k hledání "třetích cest" odlišných od klasické liberální reprezentativní demokracie a jejích hodnot (konkrétněji například laicismu).<sup>74)</sup> Jak později uvidíme, absence liberální kultury a silné středostavovské liberální strany byla jedním z nejvýznamnějších problémů i pro první československou republiku.

Zcela zvláštní kapitolou, která by si zasloužila vlastní pojednání, byl v Itálii problematický poměr mezi sférou ekonomickou a politickou (viz také výše). V hloubi protikapitalistický postoj prakticky všech relevantních politických stran s výjimkou liberálů vedl k výše popsanému nežádoucímu propojování obou těchto sfér a k mohutné korupci, která nakonec přivedla i pád první republiky. Veřejný sektor mimořádně expandoval zcela nad možnosti země, zvláště pokud byl spravován s podobnými zásadami jako "nezvyšovat bohatství akcionářů...ale rozšířit pracovní příležitosti...a (spravovat podnik) s převládajícím zájmem nikoliv kapitálu, ale práce a pracující třídy".<sup>75)</sup> Pokud by se někdo domníval, že se jedná o citát Palmira Togliattiho, hluboce se mýlí - je to úryvek z projevu dlouholetého vůdce DC Alcida de Gasperiho před manažery petrochemické společnosti AGIP. Jestliže takto mluvil zástupce křesťanských demokratů, lze si domyslet, jakými experimenty procházelo italské hospodářství. Zde se projevila snad jediná kladná stránka zoufalé neefektivnosti institucí, pomalého legislativního

---

<sup>74)</sup> Galli 1966, str. 71 - 74, 211

<sup>75)</sup> Galli 1966, str. 76



procesu a moci zájmových skupin - mnoho zamýšlených "refořem" a deformací se zkrátka nepodařilo prosadit, popřípadě se jimi nikdo neřídil. Ostatně i spíše prointervencionisticky zaměřený Galli si problematičnost takového přístupu podle všeho uvědomoval. Uvádí, že pro de Gasperiho a katolické učení "bohatství je zlo, práce dobro, pracující nehledají lepší životní standard, ale příležitost pracovat a státní intervence do ekonomiky má za úkol stvořit podnik odlišný od toho kapitalistického."<sup>76)</sup>

Další zajímavou oblastí italské politické reality poválečných let bylo pole kultury a veřejného prostoru. Galli tvrdil, že jak PCI tak DC se veřejně prezentovaly jako subkultury, které měly vlastní "řeč, zpěvy, rituály a svátky".<sup>77)</sup> Obě tyto strany měly širokou síť stranického tisku, podpůrných družstev, kin, divadelních společností, prezentovaly se v televizi i rozhlase, navázány na ně byly široké vrstvy intelektuálů, kteří na stránkách tisku vedli zuřivé polemiky, své zázemí měly na základních školách i na univerzitách. Politika ovšem pronikala do všech oblastí činnosti a často je zcela paralyzovala. (Opět nelze než konstatovat, že velmi podobné znaky budeme moci pozorovat i v realitě ČSR.) Mezi profesními organizacemi většinou mívala navrch DC, Galli ale uvádí jako příklad silný vliv PCI mezi urbanisty a architekty, kteří tak vždy odmítali vládní návrhy (například na potřebnou regulaci urbanismu).<sup>78)</sup> Mohli tak pochopitelně činit z pozice "nezávislé" profesní skupiny. Na druhé straně například strach z konsolidace komunistické moci v provinciích bránil přijetí zákona o přidělování finančních prostředků, aby toto zůstalo pod kontrolou Ministerstva vnitra.<sup>79)</sup> O problému nevyjasněného vztahu mezi přidruženými organizacemi křesťanských demokratů a strany samotné jsme již hovořili. Přes angažovanost obou stran v tisku ale Galli v "Bipartitismo imperfetto"

---

<sup>76)</sup> Galli 1966, str. 78

<sup>77)</sup> Galli 1966, str. 250

<sup>78)</sup> Galli 1966, str. 258 - 259

<sup>79)</sup> Galli 1966, str. 288

upozorňuje na důležitý aspekt, jehož pomínutí by mohlo vnímání tohoto faktu dosti zkreslit - běžný Ital čte noviny *málo* (a když, tak nejspíše sportovní rubriku, jak by dodal na základě vlastních zkušeností autor této práce). Má proto málo skutečných informací o okolním světě a o tom, co se v něm děje. Jeho znalosti jsou proto rozhodujícím způsobem předurčeny stereotypy, které jsou reprodukovány oběma hlavními subkulturami.<sup>80)</sup> To dnes již samozřejmě zdaleka tolik neplatí, lze se ovšem odůvodněně domnívat, že ve 40., 50. a 60. letech bylo takovéto hodnocení velmi blízko pravdě (a v některých oblastech italského jihu by možná bylo pravdivé i dnes, byť o jiných "subkulturách", abychom se drželi Galliho terminologie). Galli v této souvislosti odhadoval, že komunisté dohromady s křesťanskými demokraty ovládali celkem asi 30% tisku.<sup>81)</sup> Z onoho malého procenta Italů, kteří čtou, tak přímo ovlivňovali asi třetinu. Díky dokonalému "kapilárnímu" systém vlivu, institucionalizovaným i neinstitucionalizovaným komunikačním kanálům a šíření informací v rámci dané subkultury, se i jejímu méně sečtělému členu dostaly všechny "potřebné" informace. A pro ty, kteří by snad mohli být vlastním studiem "nesprávně" ovlivněni, organizovali například komunisté "posluchačské kroužky", kde bylo pochopitelně vše okamžitě uváděno aktivisty na "pravou" míru.<sup>82)</sup>

Z výše uvedeného nástinu vyplývá možnost aplikovat na československou společnost teorii „subkultur“, kterou máme spojenou především s popisem italské reality (tedy s vytvářením oddělených skupin příznivců DC a PCI s jejich vlastní vírou, rituály, symboly, organizacemi a životním stylem). Zatímco ale v Itálii rozeznáváme především dvě základní subkultury („bílou“ a „rudou“), v Československu bychom takových subkultur mohli najít díky národnostní fragmentaci daleko více. Pokud bychom se zabývali obdobím zhruba do poloviny 30. let, mohli bychom rámci

---

<sup>80)</sup> Galli 1966, str. 264

<sup>81)</sup> Galli 1966, str. 268

<sup>82)</sup> Galli 1966, str. 270

každé národnostní skupiny v ČSR najít „rudou“ i „bílou“ subkulturu (její význam se ale v jednotlivých národnostních segmentech ČSR významně lišil od marginálního postavení mezi českým a německým obyvatelstvem až po zásadní význam pro obyvatelstvo slovenské národnosti). Kromě tohoto základního rozdělení bychom v ČSR mohli mluvit i o subkultuře „zelené“ (tedy segment společnosti, který ovládali agráři a jejich spřízněné organizace), která byla nejvýznamnější mezi českým obyvatelstvem. Další subkulturou se svými symboly, komunikačními kanály, rituály a ideologií byli extrémní nacionalisté a fašisté (i když nemuseli sami sebe nutně jako „fašisty“ označovat) všech národnostních skupin.

Pokud bychom se zabývali obdobím od poloviny 30. let, zjistili bychom, že s výjimkou českých stran začíná tradiční, spíše ideologické rozdělení a fragmentarizace společnosti ustupovat rozdělení a fragmentarizaci podél národnostních linií. To znamená, že u všech národností předválečného Československa docházelo ke sjednocování jednotlivých proudů a vytvářely se německá, maďarská, polská a do značné míry i slovenská subkultura, která byla zastoupena jednou hlavní politickou stranou či blokem, který marginalizoval význam ostatních subjektů (nejpatrnější příklad poskytují Sudetendeutsche Partei či blok Hlinkovy slovenskej ľudovej strany a Slovenskej národnej strany) a překonává tradiční prav-(středo)-levé dělení politického spektra. Tento vývoj sice zdánlivě na jedné straně „pročišťoval“ politické spektrum a omezoval nadměrný počet relevantních subjektů, na druhé straně se ale v rámci tohoto procesu začínaly nebezpečně prohlubovat příkopy mezi jednotlivými složkami (především národnostními) společnosti.

V rámci komparace Československa a Itálie ve sledovaných obdobích tedy můžeme konstatovat, že v obou případech lze identifikovat složky společnosti, které by odpovídaly pojmu „subkultura“. V ČSR ale bylo těchto složek jednak početně více a v rozdělení společnosti do jednotlivých subkultur bylo především od poloviny 30. let hrála s výjimkou českého

obyvatelstva nejdůležitější roli národnost (a nikoliv ideologie, jako tomu bylo v Itálii).

Dalším důležitým pojmem, který si Galli půjčil od novináře Alberta Cavalliho je "lentocrazia" (doslova přeloženo do češtiny by se jednalo o "pomalokracii"). Jak název napovídá, byla tím myšlena především zcela neúnosná pomalost italských institucí v produkci zákonů, nařízení a opatření (nebo spíše jejich neprodukce, špatné produkce, popřípadě produkce toho, co by se naopak produkovat nemělo). Galli rozeznává čtyři hlavní příčiny této chronické choroby italského politického systému první republiky:

- 1) systém byl řízen z centra (tedy parlamentu), které ovšem ve skutečnosti neřídí,
- 2) centrum neřídilo, jelikož se neustále věnovalo zcela neproduktivním ideologickým sporům, které sice pocházely především z dílny komunistů a křesťanských demokratů, ostatní strany se ale této situaci přizpůsobily,
- 3) s tím souvisel problém toho, že obě největší strany byly založeny na "metafyzičnu" a obě jsou si byly vědomy, že jedna je odsouzena k věčnému vládnutí (DC) a druhá k věčné opozici (PCI),
- 4) všeobecná paralýza schopnosti většiny i menšiny čelit vážným problémům proměnila parlament v arénu, kde se střetávají a bojují spolu dílčí zájmy, které přicházejí z periferie do centra.

Jak poznamenává Galli o kus dále - "patologie se stala fyziologií".<sup>83)</sup> Galli dokonce počítá, že v 85% případů používali italští poslanci v parlamentní debatě ideologické argumentace. Je samozřejmě jasné, že vágnost toho, co je to "ideologická argumentace", znemožňuje brát tento údaj jako relevantní.<sup>84)</sup> PCI dokázala zastávat určitý podíl na moci především svými občasnými spojeními s některými proudy DC (především její někdy dosti radikální levicí), to ale ve skutečnosti spíš jen přispělo k vnitřními rozdělení

---

<sup>83)</sup> Galli 1966, str.286 - 287

<sup>84)</sup> Galli 1966, str. 300

křesťanských demokratů, komunisty to nějak nepřiblížilo pozdějšímu skutečnému podílu na moci a celkově to zneřehledňovalo italskou politickou scénu. Komunisté ale byli zastoupeni ve všech parlamentních výborech a disponovali do jisté míry právem veta.<sup>85)</sup> Galli zároveň tvrdě kritizuje výše zmiňovanou nadprodukcii tzv. "leggine", tedy dílčích zákonů o jednotlivých otázkách, které by měly být řešeny obecnou právní normou, ale k jejichž přijetí stačilo schválení parlamentním výborem. I dnes je jistě aktuální tvrzení, že "se nerozhodne nic, protože se chce rozhodovat všechno."<sup>86)</sup> Pro ČSR tato charakteristika platí jen částečně. Jak brzy uvidíme, československý stát nechtěl „rozhodovat všechno“, ale často nebyl schopen rozhodnout ani kýžené minimum.

## 10. Giovanni Sartori a "polarizovaný multipartismus"

Giovanni Sartori je bezesporu nejznámějším italským politologem. Kromě obecné politologické problematiky se pochopitelně zabýval i ryze italskými tématy a je mimo jiné i autorem brilantní analýzy italského politického systému, kterou zobecnil v teorii a typologii stranických systémů. V souborné publikaci „Teoria dei partiti e caso italiano“ Sartori popírá klasickou duvergerovskou dichotomií bipartismus - multipartismus (a s tím deklarovanou dvoupólovost či dvoutendenčnost každého systému) a místo toho přichází s dělením na tři základní tendence stranického (a potažmo politického) systému - dvoupólový "jednoduchý" dostředivý pluralismus (rozuměj tedy bipartismus) s nulovou polarizací, rovněž dvoupólový dostředivý umírněný pluralismus s mírnou polarizací a konečně multipolární, extrémní, *odstředivý* pluralismus s maximální polarizací.<sup>87)</sup> Jinými slovy - zatímco první dva systémy jsou stabilní, posledně jmenovaný by ve své

---

<sup>85)</sup> Galli 1966, str. 310 - 311

<sup>86)</sup> Galli 1966, str. 311 - 317, Furlong, str. 132 - 134

<sup>87)</sup> Sartori, str. 8

ideální čisté podobě nutně směřoval k explozi podobně jako čtvrtá francouzská či výmarská republika. A právě třetí z výše jmenovaných typů ztotožňuje Sartori s italskou poválečnou realitou. Vynechejme zde obecnou teorii dělení systémů a způsob jejich klasifikace a podívejme se podrobněji pouze na polarizovaný multipartismus, který se bezprostředně vztahuje k tématu této práce a který se později pokusíme aplikovat i na realitu první československé republiky.

Polarizovaný multipartismus má 5 základních kritérií, podle pozdější Sartoriho klasifikace osm (Sartori ale spíše jen rozdělil některá z níže uvedených pěti kritérií, nedodává nové charakteristiky).

- 1) více jak pět relevantních stran v systému,
- 2) polarizace na obou pólech, neboli přítomnost antisystémových stran vpravo i vlevo (důležitá je v této souvislosti vzdálenost mezi oběma extrémny),
- 3) přítomnost silného středu (který je právě oním třetím pólem),
- 4) V důsledku antisystémovosti extrémních stran jsou tyto automaticky vyjmuty z okruhu kandidátů na účast ve vládní koalici, což produkuje "nezodpovědnou" opozici (částečně odpovídá u nás často užívanému výrazu "nestátotvorná" opozice). Ta, jelikož ví, že nikdy nebude nucena své programové představy realizovat, "závodí" ve formulování absurdních a nerealizovatelných, o to však populárnějších (populističtějších) požadavků.
- 5) V systému je přítomna ideologická rigidita. Při velkém počtu stran se logicky zmenšuje snadnost jejich identifikace a profilace před voliči. Strany to řeší silným ideologizováním a zdůrazňováním "nepřekonatelných" rozdílů. Ze svých sympatizantů vytvářejí spíše "věřící". Sartori zdůrazňuje, že u ideologického myšlení je důležitá jeho přítomnost coby formy myšlení, přičemž její intenzita se může měnit.<sup>88)</sup>

Všechny tyto charakteristiky téměř dokonale sedí právě na italský (a jak uvidíme, z velké části i na československý) politický (stranický) systém v

---

<sup>88)</sup> Sartori, str. 27 - 35

námi sledovaném období první republiky. V bodě 4) se navíc Sartori jednoznačně shoduje s některými vývody Giorgia Galliho (viz výše), i když jinak s ním ve svém díle polemizuje. V Itálii byly podle Sartoriho navíc přítomny současně i další tři "krize":

- a) krize distribuce - problém plánování a přerozdělování
- b) krize legitimacy, neboli integrace do politického řádu
- c) krize sekularizace, tedy vymezení postavení církve ve státu <sup>89)</sup>

První dvě krize charakterizují i československou realitu první republiky, poslední se ČSR dotýká jen zcela okrajově (v podobě existence lidové strany a částečně Masarykova protestantismu). Pro Československo naopak byla velmi důležitá krize národnostní, modelově se ale celá situace od Sartoriho popisu Itálie s několika hlubokými politickými a společenskými štěpeními příliš neliší. Ja k ale popíšeme později, československá realita se od italské výrazně lišila existencí silného vnějšího faktoru.

Nyní přejdeme k aplikaci Sartorim popsáných znaků polarizovaného multipartismu na italský stranický systém. (Není asi mnoho zemí, kde by obecný popis stranického systému splýval do takové míry s obecnějším popisem základních vlastností politického systému a politické kultury jako v Itálii.) Pro námi sledované období (a především po roce 1948) můžeme v italském parlamentu stabilně sledovat osm relevantních politických stran - neofašistické MSI, monarchisty (jejich stranická organizace byla značně proměnlivá, proto neuvádíme konkrétní stranu), PLI, DC, PRI, PSDI, PSI, a PCI. Právě přítomnost DC se starala o multipolárnost systému, jelikož tato strana představuje sama o sobě středový pól. Zároveň byl celý systém vychýlen doleva, jelikož levý extrém (PCI) byl mnohem silnější než pravý (MSI, jen částečně monarchisté).

Strany lze rozdělit do tří základních skupin podle míry jejich loajality k systému. V první skupině prosystémových stran najdeme PLI, DC, PRI a

---

<sup>89)</sup> Sartori, str. 37

PSDI. Částečně (tedy hlavně svým jednáním v praxi, méně již ve svých teoretických zásadách) systém akceptovaly k roku 1963 PSI a monarchisté a konečně jako čistě antisystémové strany se profilovali komunisté a MSI.<sup>90)</sup> (Po roce 1963 dochází k posunu - socialisté se začleňovali mezi strany plně akceptující systém a PCI začala velmi pomalu svou dlouhou pouť k částečné akceptaci systému, vrcholící pokusem o "historický kompromis" v 70. letech.) Navíc všechny strany byly silně rozděleny na mnoho vnitřních proudů, minimálně na pravici - levici.

## **11. Paolo Farneti a "dostředivý pluralismus"**

Kniha Paola Farnetiho představuje v debatě o italském politickém systému novější příspěvek než obě starší díla Giorgia Galliho a Giovanni Sartoriho. Zároveň Farneti z obou těchto klasiků vychází a podává částečnou syntézu. Farneti mluví o faktickém, byť nikdy oficiálně spíše nevyhlášeném "umírňování" systému (viz například účast PSI na koalici levého středu v 60. letech). Od polarizovaného pluralismu tedy systém směřoval k uklidnění nejvážnějších rozporů o podstatě systému a jeho fungování, nikdy ale zároveň nebylo nalezeno shody. Farneti mluví o "konvergenci na poli procedur" a odklonu od konečných cílů. Zároveň ale není dosaženo dokonalého konsensu ani ohledně základů systému.

Na scénu je tak zároveň uveden nový vysvětlující koncept - "dostředivý pluralismus", který je jakousi střední cestou mezi Sartoriho teorií polarizovaného pluralismu a jeho kritiky, kteří tvrdili, že italský systém již v podstatě odpovídá umírněnému pluralismu. Jeden ze základních rozdílů mezi oběma těmito koncepty je, že zatímco v rámci umírněného pluralismu strany víceméně zákonitě soutěží o umírněné voliče středu, v rámci dostředivého pluralismu je úspěch umírněného středu jen jednou z možností, jež zdaleka

---

<sup>90)</sup> Sartori, str. 20



nemá předem vyhráno. Dostředivý pluralismus vychází spíše jen z projektu praktické dohody který má za cíl alespoň provizorně vyřešit problém vlády.<sup>91)</sup>

Pro klíčové období před ustavením koalice levého středu konstatuje Farneti, že "volič tíhne k polarizovanému pluralismu, přinejmenším pro udržení stranické identity; ve chvíli, kdy se ukáže snaha po dostředivém pluralismu, voliči ji penalizují (viz volby 1963 a pro umírněnou levici hlavně katastrofální volby 1968<sup>92)</sup>); tato penalizace je ovšem o mnoho větší pro strany levicové než pro střed."<sup>93)</sup>

### **11.1. Shrnutí Alfia Mastropaola**

Farnetiho kniha v závěru přináší ještě jeden zajímavý dodatek. Deset let po jejím sepsání k ní totiž Alfio Mastropaolo doplnil doslov, ve kterém nacházíme přínosné shrnutí dosavadní debaty. Zájemce o výtah a rychlý náčrt hlavních vysvětlujících konceptů italského politického systému zde najde přehledně uspořádané a vysvětlené všechny hlavní teorie s originálním Mastropaolovým autorským pohledem. Mastropaolo se nicméně přiklání k Farnetimu, především ohledně částečně umírňující dynamiky, kterou italský politický systém postupně procházel. Upozorňuje v této souvislosti na postupné zapojování PCI do systému, a to prakticky již od druhé volby prezidenta republiky. Komunisté se postupně zapojili i do jednání parlamentních výborů a podíleli se na budování "sociálního státu" a (hlavně) na přerozdělování zdrojů.<sup>94)</sup>

I Mastropaolo se zabývá zeslabováním napětí v rámci systému a posunem PCI směrem k částečné akceptaci systému ("semi-acctazione"). Zde se jeho výklad víceméně drží Farnetiho tezí.<sup>95)</sup> Neměli bychom ovšem zapomínat, že tímto vývojem nějak nebyla popřena teorie Sartoriho, která se

---

<sup>91)</sup> Farneti, str. 222 - 224

<sup>92)</sup> viz Příloha 1

<sup>93)</sup> Farneti, str. 226

<sup>94)</sup> Farneti, str. 239 - 240

<sup>95)</sup> např. Farneti, str. 249

vztahovala k období do konce 60. let, a zároveň sám Sartori nepopíral možnost vývoje a upozorňoval, že vnější ideologický nátěr nemusí korespondovat s praktickým jednáním. Zároveň je neradno zapomínat na to, že činnost komunistických stran se většinou zásadně liší v období před a po uchopení moci <sup>96)</sup> (jak o tom nakonec svědčí i trpká československá zkušenost).

Za jeden z nejdůležitějších Farnetiho poznatku považuje Alfio Mastropaolo tezi, že "z dlouhodobého či střednědobého hlediska (podle toho, co chceme v politice považovat za dlouhou dobu) směřují elity v rámci extrémního a polarizovaného pluralismu ke konvergenci a vyvažování odstředivých tendencí...Voliči ovšem tento trend sledují jen neradi."<sup>97)</sup> Zároveň k tomu Mastropaolo poměrně logicky dodává, že snaha po konvergenci byla především u stran, které se ocitaly v potížích, a pohyb nějakým směrem na kontinuu pravice - levice pro ně představoval jednu z možných nadějí na záchranu.<sup>98)</sup> I proto jedním z nezvratných trendů poválečné Itálie (především ale až po námi sledovaném období, tedy od 70. let 20. století) zůstávalo rozšiřování středu.

Mastropaolo se dokonce pokusil nastínit určitý politologický cyklus poválečného vývoje italského politického systému:

- 1) konstituce středu, který v sobě spojuje umírněné zleva i zprava .
- 2) eroze středu, jednání středových aktérů nabývá ryze defenzivní podoby. Zároveň jsou tito aktéři neustále penalizováni za svoji nepřerušovanou vládu. Souběžně zesilují jejich vnitřní rozpory.
- 3) konvergence, ve které převládá "trh zdrojů". V této fázi se naopak dělí opozice, někteří se snaží zhodnotit svým přiblížováním k centru naakumulovaný kapitál. Jiní setrvávají na dosavadních pozicích.

---

<sup>96)</sup> Sartori se ve své knize věnuje kritikům na několika místech, ohledně zmiňované tematiky především v kapitolách XI.2 a XI.3, str. 298 - 303

<sup>97)</sup> Farneti, str. 259

<sup>98)</sup> Farneti, str. 261

4) nová konstrukce středu a opozice na nových základech a zahájení nového cyklu.

Popisem tohoto cyklu můžeme také uzavřít náš popis Mastropaolova doslovu. Lze se domnívat, že se jedná o opravdu šťastnou formu zhodnocení dlouhých debat o italském politickém systému s vnesením vlastních zajímavých pozorování.

## **12. Historické okolnosti vzniku Československa**

Československá republika vznikla jako jeden z nástupnických států Rakousko-Uherska a lze říci, že byla produktem dlouhodobě neudržitelných poměrů, kdy se Čechům na území rakouských zemí Čech a Moravy dlouhodobě nedařilo dosáhnout požadované, dostatečně rozsáhlé kulturní a politické autonomie. Není předmětem této práce spekulovat, zda k oddělení českých zemí od Rakouska více přispěl český nacionalismus nebo německá neústupnost. Faktem zůstává, že brzy po propuknutí války se stále více českých politiků začalo přiklánět k tomu, že jediným východiskem pro českou budoucnost je vytvoření samostatného státu.

Český protirakouský odboj se přitom dělil na domácí a zahraniční, který se ocitl na čele hnutí i proto, že česká politická reprezentace, která nebyla loajální s Rakouskem, byla doma těžce perzekvována (jako např. Karel Kramář, Alois Rašín, Václav Klobučák a další). Otázka, zda přispěla k vytvoření samostatného státu více domácí či zahraniční politická elita, stála na pozadí mnoha politických sporů i osobních animozit za první republiky (včetně dichotomie Masaryk - Kramář). Do čela zahraniční akce se postavil Český národní komitét pod vedením Tomáše Garrigua Masaryka, jehož dalšími důležitými členy byli Edvard Beneš a Milan Rastislav Štefánik. Komitét od roku 1915 usiloval o likvidaci Rakouska a vytvoření samostatného českého (československého) státu či jeho začlenění do nějaké podoby středoevropské

federace. Zásadní pro tento projekt byl vstup USA do války v roce 1917, jelikož prezident USA Woodrow Wilson byl ochoten Masarykův projekt (stejně jako podobné projekty mnoha malých evropských národů) podpořit.

V roce 1917 navíc nastalo i uvolnění poměrů v Čechách na základě amnestie nového císaře Karla I. Do čela domácího odboje se postavil Karel Kramář a podařilo se navázat spolupráci českých stran napříč politickým spektrem na národnostním základě. V lednu 1918 přijaly čeští poslanci Říšské rady tzv. Tříkrálovou deklaraci, kde se otevřeně přihlásili k národní samostatnosti a mluvili i o „naší slovenské větvi“ (deklarace tedy odpovídala principu „čechoslovakismu“, viz níže). 29. června byla Francií uznána zahraniční prozatímní československá vláda, což bylo popudem k reorganizaci dosud loajálního Národního výboru (který byl roku 1915 založen jako zamýšlené koordinační centrum české politiky) a přípravám na převzetí moci. K tomu směřovala i rychle se zhoršující situace v Rakousku a rostoucí počet hladových bouří, vzpour a stávek. Finálním popudem pro vytvoření nezávislého Československa se pak stala tzv. Andrásyho nóta, v níž rakouský ministr zahraničí požádal prezidenta Wilsona o mír a mimo jiné uznal česko-slovenské zájmy. Na základě toho se začaly 28. října 1918 v pražských ulicích tvořit spontánní demonstrace, čehož se bravurně podařilo využít tzv. „mužům 28. října“ (Antonín Švehla: agrárník, František Soukup: sociální demokrat, Alois Rašín: státoprávní demokrat – z této strany později vznikli národní demokraté, Jiří Stříbrný: národní socialista, později se za Slovensko připojil Vavro Šrobár), kteří převzaly moc.

Nový stát ale brzy musel čelit zásadním obtížím a boji o svou existenci. Jeho vyhlášení se setkalo s otevřeným odporem třímilionové německé menšiny (která byla do té doby prakticky vládnoucím národem v Čechách a na Moravě), která se pokusila pohraniční německá území od Československa oddělit. Došlo ke krvavým srážkám a byl započat česko-německý konflikt, který trval po celé období první republiky a nakonec se jí stal osudným.

Odpor k připojení k novému státnímu útvaru kladla i maďarská menšina na Slovensku (podporovaná vojensky Maďarskou republikou rad z Budapešti), jehož zahraniční politická reprezentace vyhlásila úmysl připojit se ke společnému státu s Čechy v roce 1918 v tzv. pittsburské dohodě (ta slibovala Slovákům autonomii a její nenaplnění se stalo velmi citlivým bodem československých vztahů během celého období 1918 – 1938), domácí reprezentace tak učinila 30. října 1918 tzv. „Martinskou deklarací“. Se svým teoretickým dohodovým spojencem Polskem navíc vedla nově vzniklá ČSR válečný konflikt o území Těšínska. K novému státu bylo navíc na základě dohody s emigrantskými kruhy v USA připojeno i území Podkarpatské Rusi. Přestože se nakonec všechny konflikty podařilo zažehnat (německá povstání a Maďarská republika rad byly potlačeny vojensky, konflikt s Polskem urovnán rozdělením Těšínska), stal se nový stát nikoliv národním státem Čechů a Slováků, ale jakýmsi „Rakousko-Uherskem v malém“, směsicí národů (mohli bychom jich napočítat minimálně devět), které spolu často velice obtížně komunikovaly a právě národnostní spory stály za vznikem mnoha antisystémových stran.<sup>99)</sup>

### **13. Československý stranický systém**

Podobně jako v přehledu relevantních italských politických stran, i v případě ČSR je možné podat jen stručný přehled. Přesto věnuji československým stranám více prostoru, jelikož jejich dějiny v meziválečném období vykazovaly často silnější dynamiku, která často měla vliv přímo na jejich ideologickou orientaci. Rovněž vzhledem k tomu, že v žádné části politického spektra Československé republiky nelze nalézt tak silného hegemonu, jakým byli v Itálii křesťanští demokraté a komunisté, kterým pak bylo možné a nutné věnovat na základě analýzy Giorgia Galliho tolik

---

<sup>99)</sup> Vodička, Cabada, str. 16 - 22

prostoru, je nutné naši pozornost v případě Československa věnovat rovnoměrněji více stranám. Nebudeme se ovšem zabývat mnoha malými stranami, které se sice dostávaly do parlamentu, ale disponovali jen jedním nebo několika málo poslanci a proto se nikdy nestaly členem vládní koalice ani nedisponovaly žádným vyděračským potenciálem.

Československá národní demokracie (ČND) vznikla na základě mladočeské strany jako Česká státoprávní demokracie v únoru 1918 a hrála důležitou roli při konstituování československého státu. V roce 1919 se strana přejmenovala na Československou národní demokracii. Hlásila se k ochraně vlastnických práv, ale zároveň zmírňování sociálních protikladů. Hned po válce musela strana těžce zaplatit za svoji státoprávnost. Tvrdá opatření na ochranu československého hospodářství a měny před poválečným krachem, která uskutečňoval především ministr financí Alois Rašín, přinesla straně nepopularitu u širokých lidových vrstev.

Podobně jako ostatní politické strany se i národní demokraté snažili budovat a udržovat v chodu spřízněné organizace, které však pochopitelně vzhledem k velikosti strany nebyly tak početné jako u agrárníků.

Prakticky od začátku trpěla Národní demokracie tím, že část jejích členů směřovala k extrémní pravici. Již v roce 1922 se zformoval Klub červenobílých, který se stal zárodkem československého fašistického hnutí. Samo vedení národních demokratů (včetně prvního předsedy vlády Československa Karla Kramáře) fašismus nikdy neodsoudilo a nevymanilo stranu z osidel někdy agresivního a omezeného nacionalismu<sup>100</sup> (přesto se však národní demokraté účastnili první vlády, na které se podílely německé strany). Zároveň ale ve straně existoval pragmatičtější a liberálnější orientovaný proud, který se konsolidoval především kolem tzv. průmyslového křídla národní demokracie. Tento proud byl asi jediným politickým uskupením meziválečného Československa, který vyznával skutečnou liberální ideologii.

---

<sup>100)</sup> Malíř, Marek a kol., str. 601 - 603

Za hospodářské krize se pak v ekonomické sféře národní demokracie jako jediná z českých politických stran postavila jednoznačně napravo, když vinu za krizi přičetla snaze státu o centrální řízení hospodářství a požadovala omezení výdajů na státní správu a nezaměstnané a udržení pevné měny. Právě kvůli nesouhlasu s hospodářskou politikou státu a uznání SSSR de iure opustila národní demokracie v roce 1934 vládní koalici a otevřela dveře ke vzniku Národního sjednocení, které sloučilo ČND s několika pravicovými až extrémně pravicovými stranami a sdruženími. Tento krok a posílení šovinistické a antisemitské agitace vyvolal odchod mnoha umírněných národních demokratů. V roce 1937 však došlo k obratu a nově zvolené vedení začalo otáčet kormidlem zpět na pozice umírněné a demokratické, což vyvrcholilo v květnu 1938 návratem Národního sjednocení do vlády.<sup>101)</sup>

Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu (agrárníci) byla nejvýznamnější stranou meziválečného Československa. Byla zastoupena ve všech vládách a s výjimkou úřednických kabinetů a krátkého období po vzniku republiky vždy obsazovala post předsedy vlády. V novém státě mohla působit již jako velká konsolidovaná strana, která vznikla (tak jako většina československých stran) již za Rakousko-Uherska jako Česká agrární strana. Po vzniku republiky se čeští agrárníci snažili vybudovat silnou agrární stranu i na Slovensku, kam vyslali své propagátory (nakonec ke sloučení českých a části slovenských agrárníků došlo v roce 1922, čímž se agrárníci stali s komunisty jedinou stranou, která byla skutečně československou). V praktické politice agrárníků přes snahy o propracování ideologie agrarismu (zdůrazňující úlohu rolníka jako živitele národa a velmi silný vztah k půdě) převládal pragmatismus. Velmi silnou pozici zajistilo na venkově i prosazení pozemkové reformy. Jinak však po této poválečné, poněkud radikálnější periodě, byli agrárníci spíše stranou pravicovou (byť asi více svojí politickou činností než programem), která jednoznačně obhajovala

---

<sup>101)</sup> Malíř, Marek a kol., str. 593 - 613

soukromé vlastnictví. Voliči agrárníků byly především některé kruhy úřednictva, zaměstnanců a část inteligence.

Agrárníci v Československu disponovali ze všech politických stran nejrozsáhlejší sítí ideově spřízněných organizací. Tyto organizace by bylo možné rozdělit na pět hlavních skupin: zájmové organizace s převážně politickým charakterem, zájmové organizace s převážně hospodářským charakterem, kulturní instituce, hospodářské podniky, družstevní organizace a finanční instituce.

Podobně jako italsí křesťanští demokraté, i agrárníci se dělily do několika proudů, které však nebyly zdaleka tolik institucionalizovány jako v případě italské strany. Tyto proudy by šly charakterizovat jako levice, střed (tyto dva směry byly prohradní) a pravice (která se proti Hradu v některých periodách vymezovala i velmi ostře). A podobně jako italsí křesťanští demokraté, i agrárníci disponovali dokonalou organizační strukturou a mohli těžit z pronikání do státní správy i samosprávy.

Jisté rozpaky při hodnocení strany způsobuje její vývoj ve druhé polovině 30. let, kdy část agrárníků jevila autoritářské a částečně až fašizující postoje. Toto křídlo však zůstávalo jednoznačně v menšině. Jako kontroverzní se může jevit i snaha agrárníků o dohodu se slovenskými luďáky a sudetoněmeckými fašisty. Tyto kroky ale nelze jednoznačně odsoudit, jelikož právě dohoda s těmito silami mohla být to jediné, co mohlo Československo zachránit.

Zajímavým aspektem činnosti agrárníků bylo i vytvoření tzv. „zelené internacionály“, tedy Mezinárodního agrárního burelu, které mělo sdružovalo agrárně orientované evropské strany.<sup>102)</sup>

Československá strana lidová (ČSL) vznikla měla svůj první sjezd v lednu 1919, kdy bylo dokončeno sloučení několika českých katolických stran (do prosince 1921 tvořili lidovci s parlamentu společný klub i

---

<sup>102)</sup> Malíř, Marek a kol., str. 552 - 586



s Hlinkovými luďáky). Přidružené strany se zformovaly i na Slovensku (kde ale zůstali lidovci zcela ve stínu Hlinkovy strany) a na Podkarpatské Rusi. Strana ideologicky vycházela z tradiční katolické doktríny, která vyzvedávala solidaritu a spolupráci jednotlivých vrstev společnosti na křesťanském základě. Je zajímavé, že moravská část strany na rozdíl od české uznávala existenci slovenského národa a prosazovala decentralizaci. Přidružené zájmové organizace ČSL byly logicky organizovány především na katolickém základě, a to včetně vlastních katolických odborů. V této souvislosti jistě nelze opominout katolickou tělocvičnou jednotu Orel, která sdružovala v roce 1929 na 100 000 členů. Ani lidovcům se do jisté míry nevyhnuly nedemokratické tendence, které zpočátku symbolizovala osoba vyšehradského kanovníka Bohumila Staška (později Stašek své postoje zmírnil, paradoxně v době, kdy tyto tendence v jiných stranách nabývaly na síle). Ten byl vyznavačem stavovského státu ve stylu Dollfusova Rakouska či tehdy se teprve formujícího Salazarova Portugalska či.

Díky schopnostem, obratnému zákulisnímu manévrování a pragmatičnosti lidoveckého předsedy Jana Šrámka byli lidovci od roku 1920 součástí všech československých vlád. Strana zároveň neustále lavírovala kolem politického středu a v pravidelných periodách se ostřeji vymezovala vůči pravici i levici. Přes Masarykovu antipatii vůči katolicismu se lidovci postupně sbližovali s Hradem, což vyvrcholilo jejich podílem na zvolení Edvarda Beneše prezidentem.<sup>103)</sup>

Československá sociálně demokratická strana dělnická (ČSSDSD) vznikla na základě Rakousko-Uherského sociálně-demokratického hnutí. Již od roku 1917 se sociální demokraté začaly nacionálně vymezovat a opouštěli politiku loajality vůči rakouskému státu. Na základě těchto tendencí rezignoval dosavadní vůdce strany Bohumil Šmeral. Po skončení války se sociální demokraté staly načas nejsilnější stranou v novém státě, když vyhrála

---

<sup>103)</sup> Malíř, Marek a kol., str. 655 - 670

první obecní i parlamentní volby. Zároveň se ale začaly rychle vyhrocovat rozpory mezi demokratickou, sociálně-reformní částí strany a marxistickými radikály kolem bývalého předsedy strany Šmerala. V září 1920 se tak sociální demokracie rozštěpila a jelikož její větší část přešla k nově založené komunistické straně, sociální demokraté rychle ztratili svůj předchozí význam a stali se jen jednou z mnoha srovnatelně silných středně velkých československých stran.

Ve svém programu ČSSDSD zdůrazňovala svoji loajalitu k novému státu a demokraticko-socialistický názor. Celkově byl program členěn do třech částí, tedy na část akční (hospodářskou, sociální a politickou), samosprávnou a zemědělskou. Za hospodářské krize se sociální demokraté stavěli za státní zásahy a řízení ekonomiky a byli ovlivněni Rooseveltovým *New Dealem*<sup>104</sup>. Ze satelitních sociálně-demokratických organizací byli pochopitelně nejvýznamnější odbory, ČSSDSD ale disponovala i vlastními tělocvičnými jednotami a dokonce i jakousi obdobu think-tanku (Dělnickou akademií). Sociálním demokratům se dařilo úspěšně navazovat spolupráci i se sociálně demokratickými stranami československých menšin (především německou a polskou). Po celá 30. léta sociální demokraté úzce spolupracovali s národními socialisty a byli jednou z nejvíce prohradních vládních stran.<sup>105</sup>)

Komunistická strana Československa (KSČ) vznikla, jak již bylo řečeno, v roce 1920 oddělením marxistické levice od ČSSDSD. Jako jediná z československých stran byla KSČ stranou celostátní v tom smyslu, že byla vytvořena bez ohledu na národnostní rozdíly a byla jedinou komunistickou stranou v ČSR (při jejím poválečném úspěchu ale tento fakt nehrál takovou roli jako např. u jugoslávských komunistů). Strana se od začátku jasně držela marxisticko-leninské ideologie a usilovala o nastolení komunismu

---

<sup>104</sup>) New Deal (Nový úděl) byl kontroverzní soubor opatření a ekonomických i sociálních reforem zavedených v průběhu let 1933-37 během vlády prezidenta Franklina D. Roosevelta v USA s cílem podpořit, ozdravit a zreformovat ekonomiku USA během hospodářské krize po roce 1929.

<sup>105</sup>) Malíř, Marek a kol., str. 683 - 706

prostřednictvím socialistické revoluce, která měla vést k diktatuře proletariátu. I KSČ disponovala rozsáhlou sítí přidružených organizací jako jiné strany (k nejvýznamnějším patřily tzv. rudé odbory, či málo početný, ale vlivný Komunistický svaz mládeže a řada družstev a výpomocných spolků), ale například dorost a ženy mohli zakládat pouze své pobočky v rámci místních organizací (i tyto pobočky byly později likvidovány). Je zajímavé, že narozdíl od italských se českoslovenští komunisté nedokázali výrazněji používat sílu tisku, jelikož komunistický tisk často narážel na nezájem čtenářů.

Strana byla budována striktně hierarchicky, což dávalo vedení strany mimořádnou moc. Je však zajímavé, že přes tento fakt otřásaly poměrně často KSČ ostré vnitřní spory, vytváření frakcí a vylučování nepohodlných. Spolu s postupující bolševizací strany a příklonem ke stalinismu se urychloval i přerod KSČ z masové a legální strany v nepočetné seskupení, vedené profesionálními revolucionáři plnícími příkazy Komunistické internacionály (to se ovšem negativně projevilo i na volebních výsledcích strany a připravilo ji to o postavení druhého nejsilnějšího politického subjektu, kterého komunisté dosáhli ve volbách v roce 1929). Určitou výjimku z tohoto trendu představovalo období let 1934 – 1936, kdy generální tajemník strany Klement Gottwald emigroval do Moskvy a stranu vedl dočasně Jan Šverma ve spolupráci s Rudolfem Slánským. Ti stranu více otevřeli a do jisté míry ji posunuli do pozice akceptace režimu. Následně ale došlo k opětovnému obratu směrem do levého extremismu, aby nakonec sám Gottwald začal utvářet politiku tzv. lidové fronty, která zacházela ještě dál, než si dovolil Šverma.<sup>106)</sup>

Základy existence České strany národně socialistické (ČSNS) byly položeny za první světové války jejím vůdcem Václavem Klobáčkem. Původní rakouská ČSNS se sloučila ještě s několika podobně orientovanými

---

<sup>106)</sup> Malíř, Marek a kol., str. 711 - 737

uskupeními a podílela se na vzniku nezávislého Československa. Po vzniku státu došlo, podobně jako u jiných stran, k jisté radikalizaci programu v sociální oblasti (včetně zestátnění výrobních prostředků za náhradu), která byla ovšem později opuštěna. Strana se ale vždy jasně vymezovala vůči marxistické ideologii. Strana rovněž deklarovala spojení s pokrokovými tradicemi české národní minulosti. Debaty o novém programu strany, který by uvedl do souladu oficiální stranickou radikální ideologii a umírněnější praxi se táhly až do roku 1931, kdy byl schválen nový program, který býval nazýván Benešovým (Edvard Beneš, který do strany vstoupil v roce 1922, byl předsedou stranické komise, která nový program vytvářela). Program skutečně znamenal posun k liberálním názorům (ač demokracii podmiňoval sociální spravedlností) a stranu dostával na jednoznačně prohradní pozice i na úrovni teoretické (v praxi tomu tak již dávno bylo). Mimořádný význam strana přikládala družstevnictví jako důležité formě hospodářské organizace. Strana se jednoznačně stavěla za ideu čechoslovakismu.

Asi nejvážnější krizí prošla strana v roce 1926, kdy byl ze strany vyloučen jeden z jejích nejvýznamnějších politiků, Jiří Stříbrný, který se později posunul na extrémně pravicové pozice. Slabinou soustavy spřízněných organizací byla pro ČSNS absence tělovýchovné jednoty, kterou však do značné míry suplovala existence Sokola, který měl k národním socialistům (a Masarykovi) velice blízko. Úzký vztah udržovala strana i s nejvýznamnější organizací bývalých zahraničních vojáků, tedy Československou obcí legionářskou. Nemalý význam hrály i národně-socialistické odbory. Velikou důležitost pro šíření stranických nástrojů hrálo vydavatelství a nakladatelství Melantrich.

Strana se podílela skoro na všech československých meziválečných vládách, ve kterých představovala jeden z pilířů politiky Hradu.<sup>107)</sup>

---

<sup>107)</sup> Malíř, Marek a kol., str. 763 - 777

Československá živnostensko-obchodnická strana středostavovská (ČŽOSS) vznikla v listopadu 1919 sloučením české a moravské živnostnické strany. Program strany nikdy nenabyl větší ideové propracovanosti. Program usiloval o zajištění středního stavu, který považoval za základ výstavby společnosti. Největší nebezpečí podle jeho tvůrců hrozilo ze strany kapitalistické velkovýroby a program proto zacházel až tak daleko, že požadoval i zestátňování, združstevňování, široké sociální reformy, a daňové zatížení velkokapitálu. V praxi se ale strana chovala velice odlišně a spíše středopravě. Strana byla z velké části ovládána svým vedením a předsedou Josefem Václavem Najmanem. Živnostníci nikdy nedisponovali tak širokou sítí přidružených organizací jako jiné politické strany. Na druhé straně se podobně jako agráři snažili o mezinárodní spolupráci v podobě Všeslovenské živnostenské unie, která však vyvíjela činnost pouze tři roky.

Strana trpěla vždy nedostatkem kvalitních vedoucích kádrů a uplatnění zde často nacházely osoby nepříliš pevného charakteru a stranu a četné korupční skandály se dotkly a i hlavních představitelů strany Rudolfa Mlčocha a Josefa Najmana.

Postupně také zesilovala vazba živnostníků na agrární stranu (někdy bývají dokonce uváděni jako její satelit). Přestože živnostníci nikdy neobsazovali větší počet míst v parlamentu (byť počet poslanců strany se po celé meziválečné období mírně zvyšoval), velice se koncentrovali na parlamentní práci. Do vládní koalice se živnostníci poprvé dostali v roce 1926, vystoupili z ní o šest let později a navrátili se až po volbách roku 1935.<sup>108)</sup>

Hlinkova slovenská ľudová strana (HSL'S, do roku 1925 jen Slovenská ľudová strana) byla největším meziválečným slovenským politickým subjektem a představuje vrcholně kontroverzní kapitolu v dějinách Slovenska. Ze všech významných československých stran byla HSL'S asi také stranou

---

<sup>108)</sup> Malíř, Marek, str. 793 - 806

nejvíce spojenou s Vatikánem, ačkoliv i ten se snažil si od ní udržet určitý odstup a deklaroval svoji nadstranickost. Od začátku patřili k nejvýznamnějším představitelům HSĽS katoličtí duchovní a církvi oddaní věřící. Strana vznikla teprve v roce 1913 v Žilině. V roce 1918 se strana (včetně jejího vůdce Andreje Hlinky) jednoznačně přiklonila k ideji společného státu Čechů a Slováků, ovšem vyslovila se pro rozvoj obecní, župní a celoslovenské samosprávy. Velký důraz byl také kladen na konfesijní požadavky (zejména na ochranu církevního školství).

Podobně jako české (a slovenské) strany, i HSĽS disponovala rozsáhlou sítí satelitních organizací (mimo jiné po vzoru českých lidovců tělovýchovná jednota Orol). Specifickou úlohu měla Rodobrana, která se snad nejvíce z podobných českých či slovenských organizací mimo Národní obec fašistickou přiblížila fašistickým polovojenský útvarům (vzorem byla především Itálie, ke které se její program otevřeně hlásil).

Po vzniku státu zůstávala strana v opozici, což se změnilo po úspěchu ve volbách v roce 1925. Po dlouhých jednáních strana vstoupila v lednu 1927 do vlády občanské koalice, kde zůstala do roku 1929. Široká členská základna však nebyla tomuto kroku příliš nakloněna, protože strana podle nich získala za svoji vstřícnost příliš málo.

Ve třicátých letech pokračoval odklon strany od aktivismu a směřování stále víc napravo a k autoritativnějším metodám. Zároveň došlo k faktickému spojení s tehdy již marginální Slovenskou národní stranou (vznikl tzv. autonomistický blok). Přesto HSĽS ještě v roce 1935 nečekaně podpořila volbu Edvarda Beneše československým prezidentem. Od začátku roku 1938 byla však intenzivně navazována spolupráce s henleinovci.<sup>109)</sup>

Slovenskou autonomii, která se postupně stala nejdůležitějším prvkem agendy HSĽS, navrhla strana celkem třikrát (1922, 1930 a 1938). V momentě, kdy se tuto autonomii podařilo naplnit, stala se HSĽS vládnoucí stranou na

---

<sup>109)</sup> Lipták, str. 109 – 121, Malíř, Marek, str. 833 - 856

Slovensku a směřovala k vytvoření satelitního fašisticko-nacistického Slovenského štátu. Zůstává velkou otázkou, nakolik by se dalo radikalizaci největší slovenské strany zabránit, kdyby čeští političtí představitelé využili pozitivního naladění strany těsně po roce 1918 a pokusili se nabídnout Slovensku naplnění Pittsburské dohody.

Nyní uvádím pouze ve stručném přehledu významné německé strany, které se buď účastnili vládních koalic anebo byly dostatečně významnou opozicí. Strany polské, maďarské, rusínské či židovské menšiny se sice dostávaly do parlamentu, jejich význam a vliv byl ale prakticky nulový.

Německá sociálně demokratická strana dělnická v Československé republice (*Deutsche sozialdemokratische Arbeiterpartei*, DSDAP) doplní německý název byla až do poloviny 30. let nejvýznamnější německou stranou v ČSR. Přes počáteční odpor k existenci Československa strana brzy přešla k pozitivnějšímu přístupu a později na jasně aktivistické pozice. Stalo se tomu především díky skupině kolem Wenzela Jaksche, která měla rovněž významný podíl na opuštění striktně marxistické doktríny. Komunistické křídlo se od strany odštěpilo již v říjnu 1920.

Nejvýznamnější složku ze všech zájmových organizací strany tvořili pochopitelně odbory. Právě na půdě odborů se také podařilo německým a českým sociálním demokratům navázat nejužší spolupráci. Strana poprvé vstoupila do vlády v roce 1929 a setrvala v ní až do dubna roku 1938. DSDAP se ve spolupráci s českými sociálními demokraty snažila o zajištění kulturní autonomie pro německou menšinu a podílela se uzavření dohod z února 1937, které si kladly za cíl zklidnění situace v pohraničí a uspokojení některých německých požadavků.<sup>110)</sup>

Německá křesťansko-sociální strana lidová (*Deutsche christlich-soziale Volkspartei*, DCV) byla založena roku 1919 navazovala na tradice rakouské křesťansko-sociální strany, jež se opírala o křesťanské sociální učení

---

<sup>110)</sup> Malíř, Marek, str. 863 - 868

především v podobě, která vycházela z encykliky *Rerum novarum* papeže Lva XIII. Hlavními cíli strany bylo kromě zavedení stavovského uspořádání překonávajícího třídní rozdíly i prosazení německé autonomie. Temnou stránkou programu DCV byly některé protižidovské tendence jako např. požadavek na zavedení numeru clausu na středních a vysokých školách pro židovské studenty.

I kolem DCV se formovaly početné zájmové organizace včetně německých katolických odborů a tělocvičné jednoty. Strana začala jako jedna z prvních přecházet na aktivistické pozice (již od počátku 20. let) a v roce 1926 vstoupila do vlády občanské koalice. Z vlády odešla DCV v roce 1929 a zaujala ostře nacionalistické pozice. K návratu strany do vládní koalice došlo až v roce 1936 a setrvala v ní až do svého rozpuštění v březnu 1938. Ještě před tím se podobně jako němečtí sociální demokraté a agráři podílela na dohodách z února 1937.

Svaz zemědělců (*Bund der Landwirte*, BdL) byl založen již v listopadu 1918 v České Lípě a rovněž navazoval na tradici starší rakouské strany – Německé agrární strany. Svaz podporoval požadavek národního sebeurčení a zároveň se hlásil k republikánské formě státu. Dále si strana kladla za cíl ochranu zájmů maloročníků a rozparcelování velkostatků, součástí programu byl i požadavek na zrovnoprávnění žen. BdL byl od roku 1920 nejsilnější německou občanskou stranou a jeho tendence k politickému aktivismu vyvrcholily vstupem do vlády občanské koalice v roce 1926. Počátkem 30. let se ve straně začala formovat negativistická skupina, která žádala odchod německých agrářiů z vlády. Tehdy však zatím neúspěšně. I vzhledem k posílení tendencí ke stavovskému uspořádání v rámci strany byly navázány kontakty se vznikající Henleinovou stranou, které byly silné především na úrovni mládežnických organizací. Zhruba od roku 1936 se ale začaly mezi oběma subjekty množit rozpory a BdL se od SdP poněkud vzdálil. Již v na



jaře 1938 byla ale strana rozpuštěna a členská základna přešla do SdP.<sup>111)</sup>

Sudetoněmecká strana (*Sudetendeutsche Partei*, SdP) byla založena v říjnu 1933 pod názvem Sudetoněmecká vlastenecká fronta (*Sudetendeutsche Heimatsfront*, SHF) jako hnutí, kde měly být koncentrovány všechny sudetoněmecké spolky a organizace (a překonat tak politické stranictví a štěpení národa). Klasická stranická struktura byla vytvořena až v dubnu 1935 těsně před parlamentními volbami. Jedním z hlavních důvodů pro vznik hnutí bylo to, že dvěma nacionalistickým německým stranám hrozil zákaz činnosti a proto němečtí nacionalisté hledali možnost, jak tento zákaz obejít. Podstatná část členů obou stran také do SHF přešla a někteří se stali blízkými spolupracovníky předsedy SHF Konrada Henleina. I vzhledem ke svému vzniku v podobě politického hnutí věnovala SHF velkou pozornost vzniku široké sítě spřízněných organizací (a ovládnutí organizací dříve samostatných a nezávislých) od sféry kulturní přes odbory až po polovojenské *Freikorpsy*.

Podobně jako u komunistů byla navenek jednotná linie strany (včetně vůdcovského principu a vynucování absolutní poslušnosti a věrnosti) v protikladu k četným vnitřním rozporům a intrikám. Program byl však velice pružný a pragmatický a byl měněn podle momentálních potřeb. Ještě v první polovině 30. let se hnutí formálně hlásilo k demokratickému státu, postupně ale pod tlakem z Berlína docházelo ke změně a strana začala usilovat o rozbití státu a prosazení fašistických idejí. Toho mělo být dosaženo postupným zvyšováním již tak prakticky neakceptovatelných požadavků.

Základem pro tuto politiku se stal úspěch strany ve volbách 1935, kdy dosáhla nejvyššího počtu hlasů ze všech československých stran. Důvodů pro to bylo několik – špatná sociální a hospodářská situace v Sudetech, těžce postižených hospodářskou krizí, finanční podpora z Německa i málo flexibilní politika Prahy. Vítězný subjekt voleb pak již nebylo možné rozpustit. Brzy také byly opuštěny úvahy a vstupu strany do vlády (především pro odpor

---

<sup>111)</sup> Malíř, Marek, str. 877 - 885

českých stran). SdP se pak snažila o spojení s ťud'áky a polskými a maďarskými iredentisty a svoji politiku prakticky završila mnichovskou dohodou.<sup>112)</sup>

Své minoritní etnické strany si vytvořily i Rusíni, Poláci, Maďaři a Židé, v této práci se jimi ovšem nezabývám z toho důvodu, že jednak nikdy nebyly ve vládě a jejich početní zastoupení v parlamentu bylo tak slabé, že nedisponovaly prakticky žádným koaličním či alespoň vyděračským potenciálem.

Pokud bychom se pokusili o srovnání italských a československých politických stran, je možné konstatovat, že v obou případech byly na strany navázány mnohé klientelistické a zájmové organizace a ačkoliv strany dokázaly v parlamentu vystupovat jednotně, přesto v nich ale existovaly četné vnitřní frakce. V Československu pouze nebyla vnitřní diferenciaci stran tolik institucionalizovaná jako v Itálii.

Zároveň v obou případech hrála podstatnou roli pro volbu konkrétní politické strany i příslušnost k nějaké „subkultuře“ (v Československu se to nejmarkantněji projevovalo u KSČ, SdP a HSLS). Postavení stran v systému pak bylo v obou případech velice pevné a právě proto lze mluvit o „partitokracii“, tedy vládě stran (nebo možná spíše vládě jejich sekretariátů).

#### **14. Vývoj Československa v letech 1918 – 1938**

Období mezi uznáním československé zahraniční vlády na jaře 1918 a jmenováním první skutečně politické vlády, tzv. rudozelené koalice sociálních demokratů, národních socialistů a agrárníků v prosinci 1919 by bylo možné částečně přirovnat k italskému přechodovému období let 1945 (1944) – 1948. Nový stát se formoval s všennárodní vládou, která měla za úkol ho převézt přes nelehké počáteční období, kdy skončil světový konflikt a Československo

---

<sup>112)</sup> Malíř, Marek, str. 893 - 908

bylo zataženo do dvou dalších hraničních válek. Toto počáteční období bylo však naplněno i intenzivními spory vnitřními, kdy se jednalo především o finální podobě ústavy a míru prezidentských pravomocí (který probíhal především po linii Masaryk a jeho spolupracovníci a příznivci – předáci politických stran).<sup>113)</sup> Celý konflikt se podařilo uzavřít jistým kompromisem, téma prezidentských pravomocí oficiálních i neoficiálních bylo ale i v dalším období velice citlivé.

Kolem prezidenta Masaryka se totiž začalo formovat mocenské centrum „Hradu“, které vytvářelo zvláštní neformální mocenský konglomerát bez jakéhokoliv zakotvení v ústavě. Ta vycházela prezidentovi nestandardně vstříc v tom, že zde byla zakotvena neodpovědnost prezidenta vůči nikomu. To mělo být vyváženo povinnostmi kontrasignace prezidentových aktů jednotlivými ministry pro státnické akty a projevy, což ale bylo obcházeno tím, že prezident často deklaroval své projevy jako projevy soukromé osoby. V praxi tak Masaryk hlásal své, často velmi kontroverzní, myšlenky, což bylo širokou veřejností vnímáno jako oficiální stanoviska československého prezidenta a celková státní doktrína.<sup>114)</sup> Tomu samozřejmě přispívala i oficiálně proklamovaná „nadstranickost“ jeho osoby, ačkoliv v praxi se o ničem takovém nedalo mluvit. Z toho, že veřejnost zaměňovala stát, jeho prezidenta a osobu profesora Masaryka, nelze vinit pouze Masaryka, ten si však musel být této situace vědom a měl se proto v některých svých projevech alespoň mírnit. To však často nečinil a zcela nepokrytě hlásal nejenom takové myšlenky, jako že podstatou německví je teokracie nebo že liberalismus a buržoazie jsou v úpadku, ale i například, že „Tábor je náš program“ nebo že „Vatikán je samou podstatou reakční“. Svým někdy až velmi radikálním antikaticismem tak Masaryk (alespoň z hlediska vnímání širokou veřejností) přímo narušoval náboženskou indiferentnost státu. Tato Masarykova očividná

---

<sup>113)</sup> Broklová, str. 35

<sup>114)</sup> Klimek, str. 68 - 69

zaslepenost, kterou ani jako státník nedokázal příliš krotit tak narušovala i možnosti spolupráce nejen s českými ale i se slovenskými katolickými politiky různých stran, především pochopitelně s HSĽS. Masaryk navíc neustále jevil tendenci všemožně posunovat a ohýbat význam ústavy tak, aby maximálně využíval všech možných pravomocí, byť je třeba základní zákon ani přesně nedefinoval. Moc prvního československého prezidenta posilovala štědrost některých finančních ústavů, které mu dávaly k dispozici miliónové fondy „k účelům všenárodním“, které byly dále přerozdělovány Masarykovým příznivcům, zvědům a spřízněnému tisku, jenž pilně vytvářel jeho gloriolu. Lze říci, že na základě skutečností, uváděných Antonínem Klímkem by podle dnešních měřítek takové jednání mohlo být označeno jako korupční a prezident Masaryk za zkorumpovaného a korumpujícího.<sup>115)</sup> Je vysoce pravděpodobné, že Masaryk si z těchto peněz nevzal nic pro sebe a zmiňovaný stav lze do značné míry vysvětlit mimořádným poválečným obdobím a zcela mimořádným postavením Masaryka jako otce samostatného československého státu. Tento stav a prezidentovy zvyklosti měly následně devastující vliv na budování zdravého politického systému, který by stál na institucích a zákonech a nikoliv jednotlivých osobnostech a neformálních mechanismech.

Na druhou stranu je nutno poznamenat, že ani samotné politické strany nebyly schopné vygenerovat osobnost, na které by se shodly a která by mohla nahradit Masaryka. Politiky dostatečně velkého formátu by byli jen Beneš, Švehla a Kramář. První dva by nikdy proti Masarykovi nešli a Kramář nebyl akceptovatelný pro širší spektrum volitelů. Alternativou by bylo pouze umenšit především neformální váhu prezidenta v systému a posílit na jeho úkor vládu či parlament. K tak zásadní změně však chyběl mezi politickými elitami dostatek konsensu a vůle. Přesto zůstává otázkou, zda se například Antonín Švehla neměl pokusit o kandidaturu proti Masarykovi a snažit se tak

---

<sup>115)</sup> Klímek, str. 71, 82

do jisté míry normalizovat politický systém, jehož standardní demokratické fungování bylo do značné míry narušováno právě mimořádným postavením prezidenta a jeho často přímo nedemokratickými (asi nejošklivějším případem tohoto druhu – byť o zásah do politického systému jde jen zprostředkovaně - je Masarykova intervence do Gajdova procesu<sup>116)</sup> v roce 1926, kdy docházelo k jasné manipulaci s justicí<sup>117)</sup> či alespoň nestandardními metodami. Švehla se nijak nepokusil čelit Masarykovu tlaku ani při prezidentských volbách v roce 1927, kdy si prezident kladl pro své zvolení takové podmínky, jako například že strana, která pro něj v parlamentu nebude hlasovat, nesmí zůstat ve vládě nebo že Masaryk nepřevzme funkci, pokud nebude zvolen v prvním kole. Masarykovo urputné antikatolictví se zase projevilo v požadavku na jmenování náčelníka generálního štábu, když hlavním důvodem pro odmítnutí dosavadního kandidáta gen. Podhajského bylo, že je „klerikál“.<sup>118)</sup> Kladení podobných podmínek bylo jistě zcela legitimní (politik si může klást požadavky, jaké uzná za vhodné), stejně tak ale bylo zcela legitimní jejich odmítnutí ze strany Švehly a dalších politiků.

Pokud přijmeme tezi, že politický systém má být stabilní v čase na základě svých zavedených mechanismů, respektu k zákonům a vládě práva a ne na autoritě jediné osoby, pak můžeme říci, že bylo chybou, že ostatní politici přistoupili na hru Hradu. Ta spočívala v uplatňování tvrzení, že Masaryk je jedinou možností, která nemá alternativu, pokud má stát přežít. To dále implikovalo, že je tedy nutné splnit všechny požadavky, které si prezident bude klást (to se ukázkově projevilo právě při prezidentské volbě 1927<sup>119)</sup>). Je možné konstatovat, že jednou z hlavních výhod Itálie oproti Československu bylo, že zde politika byla daleko více postavena na

---

<sup>116)</sup> Generál Radola Gajda (vl. Jménem Rudolf Geidl), odpůrce Hradu a později vůdce Národní obce fašistické, byl v roce 1926 zproštěn funkce a degradován v převážně vykonstruovaném procesu. Blíže ke Gajdovu procesu i jeho osobě viz Klimek Antonín, Hofman Petr.: Vítěz, který prohrál, generál Radola Gajda, Litomyšl a Praha, 1995

<sup>117)</sup> Klimek, str. 368 - 373

<sup>118)</sup> Klimek II, str. 130 - 131

<sup>119)</sup> Klimek II, str. 130 - 131

zavedených pravidlech a institucích (jakkoliv velmi špatně nastavených a velmi špatně fungujících) než na jednotlivých osobách. Československo by v této souvislosti možná sneslo srovnání spíše s Jugoslávií po druhé světové válce, jejíž osud a stabilita byla tak dlouho spojována s osobností maršála Tita, až nakonec nebylo možné bez něj vybudovat jakékoliv stabilní instituce a mechanismy a stát udržet (v tomto srovnání ponecháváme stranou zcela zásadní rozdíl obou států, kterým je míra demokratičnosti režimu).

Pevné postavení Masaryka však minimálně jednou prokázalo i své klady. Bylo to v době štěpení sociální demokracie jen pár měsíců po vítězných parlamentních volbách v roce 1920, kdy jeho autorita hrála rozhodující vliv na potlačení bolševických pokusů o revoluci. Následně Masaryk poprvé jmenoval úřednickou vládu Jana Černého. Masaryk sám byl velkým příznivcem kabinetů tohoto typu a čas od času o ně usiloval, tentokrát se ale jednalo vzhledem k napjaté situaci spíše o nutnost a navíc se na pozadí tohoto kabinetu začala formovat následující vláda „všenárodní koalice“, složená z pěti největších českých stran.<sup>120)</sup> Pro tuto vládu počítal i Masaryk jen s přechodným obdobím<sup>121)</sup>, což však nemuselo platit pro následný poloúřednický kabinet Masarykova oblíbence Edvarda Beneše, který se zformoval za faktického souhlasu stran. Přesto rostoucí moc Pětky (viz výše) nakonec zapříčinila, že strany začaly usilovat o další čistě stranickou vládu, což se podařilo jmenováním první Švehlovy vlády roku 1922.<sup>122)</sup>

Vláda všenárodní koalice byla typickou ukázkou koalice postavené na národním základě, která zcela postrádala základní ideologickou soudržnost. Byla zde strana liberálně-nacionalistického typu (národní demokraté), klerikální (lidovci), agrární a dvě strany socialistické (sociální demokraté a národní socialisté). Bylo jen otázkou času, kdy se začne projevovat tento velký ideologický rozptyl. Spory v koalici narůstaly již od druhé poloviny

---

<sup>120)</sup> Klimek, str. 143

<sup>121)</sup> Klimek, str. 181

<sup>122)</sup> Klimek, str. 228 - 231

roku 1923. Národním demokratům (především díky monarchistickému panslavismu jejich předsedy Karla Kramáře) vadilo koketování Beneše se SSSR, lidovci žádaly zvýšení kněžských platů, agráři žádaly vyšší obilní cla a socialistické strany zdokonalení sociálního pojištění.<sup>123)</sup> Oba posledně jmenované problémy se ukázaly jako zásadní pro nemožnost dalšího fungování koalice a proto byly vypsány na konec roku 1925 předčasné volby.<sup>124)</sup>

Ještě před volbami ale čekala významná porážka na československou diplomacii, vedenou tehdy již národním socialistou Edvardem Benešem – Locarno. V tomto švýcarském městě byla uzavřena dohoda mezi předními západoevropskými státy o garanci západních hranic Německa. O jeho východních hranicích se zde ale nemluvilo a tato otázka tak do budoucna zůstala otevřená. Výsledky Locarna pak doma nezůstaly bez odezvy.<sup>125)</sup> Pro budoucnost Československa se odehrál roku 1925 ještě jedna neblahá událost – řuďáci opustili společný klub s českými lidovci kvůli čechoslovakismu jejich vůdce Jana Šrámka. Tou dobou přitom HSĽS ještě zdaleka nebyla autoritářskou, až fašizující stranou konce 30. let. Tato událost byla možná spíše symbolická, ale svým dílem neblaze přispěla k uspořádání poměrů mezi Čechy a Slováky.<sup>126)</sup>

Přestože od voleb 1925 si socialistické strany hodně slibovaly, skončily pro ně volby neúspěšně (snížil se počet jejich zástupců v parlamentě ztratily několik) a celkově jednoznačně posílila pravice. Začala nesmírně obtížná vyjednávání o stabilním povolebním uspořádání. Levice, která cítila, že by mohla být zcela odstavena od moci, občas uvažovala i o jakémisi omezení demokracie a jmenování poloúřednické vlády (poloúřednickou či zcela úřednickou vládu ostatně začal požadovat i Masaryk). Nakonec sestavil

---

<sup>123)</sup> Klimek, str. 300

<sup>124)</sup> Klimek, str. 311

<sup>125)</sup> Klimek, str. 347 - 348

<sup>126)</sup> Klimek, str. 352

Antonín Švehla opět „pětkovou“ koalici, doplněnou o živnostníky.<sup>127)</sup> Jak se dalo očekávat, brzy začaly vládu rozkládat podobné či identické spory jako ty, kvůli kterým byly vyhlášeny předčasné volby a již 17. března 1926 podala vláda všenárodní koalice demisi. Nyní přišel podruhé a naposledy v historii první československé republiky čas pro úřednický kabinet Jana Černého. V parlamentu se však již začínala rýsovat možnost transnacionálního spojení stran, které by dokázalo prosadit dvě palčivé otázky, které byly velice důležité pro dva pilíře tehdejší pravice v Československu – katolíky a agrárníky. Oněmi otázkami byly agrární cla a platy duchovních. Právě na těchto základech se zformovala prakticky jediná koalice během celé československé první republiky, kterou by bylo možné označit za alespoň rámcově ideologicky blízkou – koalice občanských stran, kterou levicový tisk označil jako „panskou koalici“ (toto označení ale postupně ztrácelo svůj pejorativní nádech).

Ta byla jmenována v září 1926 a kromě českých pravicových stran v ní zasedli o dvě občanské strany německé (BdL a DCV) a na určitou dobu dokonce i Ruďáci. Tato Švehlova vláda, kterou lze označit za jednu z nejakceschopnějších a nejúspěšnějších za celé prvorepublikové období (byť toto hodnocení musíme vztahovat k daným poměrům, kdy drtivá většina vlád byla značně nesourodých a vnitřně rozhádaných), byla vzácným, ale bohužel jen krátkým dokladem toho, že existovala možnost stavět koalice na multinárodním, politicko-ideovém základě. Ačkoliv německé aktivistické strany ve vládě zůstaly téměř do konce první republiky, největší slovenská strana už do ní nikdy nevstoupila. V chronicky nemocném československém politickém systému tak vláda panské koalice byla bohužel spíše jen pozitivní deviací. Z komparativního pohledu by bylo možné ve sledovaných obdobích tuto vládu srovnat s italskou vládou levého středu, která byla rovněž pokusem o ideologicky soudržnou koalici, postavenou na křesťansko-sociálním

---

<sup>127)</sup> Klimek, str. 358 - 363



základě. Vláda panské koalice ale byla pravděpodobně ještě ideologicky soudržnější, jelikož v ní chyběl v teoretické rovině tak zásadní protiklad, jaký v analogické italské situaci představovalo soužití DC a PSI.

Fungování vlády panské koalice začalo být od roku 1929 stále více zatěžováno jednak rostoucími spory v koalici (především mezi agrárníky a lidovci, kteří začali stále více tíhnout doleva) a jednak postupující nemocí Antonína Švehly, která mu znemožňovala vést vládu. Formálně byl jeho zástupcem lidovec Jan Šrámek, ten ale v této pozici velmi vadil prezidentu Masarykovi, který s ním podstatě odmítal spolupracovat (opět z důvodu Šrámkova katolicismu).<sup>128)</sup> Vše začalo směřovat ke Švehlově demisi a jeho nahrazení Františkem Udržalem, který byl považován za více prohradního a ochotnějšího naslouchat Masarykovým přáním. To se stalo 1.2. 1929 v rámci ještě nezměněné koalice. Udržal však rozhodně nebyl Švehlova formátu a podobně jako jeho nástupce Jan Malypetr stát spíše spravoval než řídil, jak napsal publicista Harry Klepetař<sup>129)</sup>. Od léta 1929 spory v koalici dále narůstaly, objevily se různice i mezi národními demokraty a agrárníky a schylovalo se k vystoupení HSLŠ z koalice v souvislosti s procesem proti jejímu představiteli Vojtěchu Tukovi (což nastalo v říjnu 1929).<sup>130)</sup> Tento rozklad byl ukončen vypsáním voleb na 29.10. 1929.

Ačkoliv volby nepřinesly zásadní změny v rozložení sil, byly přesto do nové koalice přizvány i socialistické strany, za což se začali přimlouvat i zástupci průmyslu, kteří se začali obávat příchodu hospodářské krize, jež vypukla v USA, a chtěli udržet se socialisty korektní vztahy.<sup>131)</sup> Navíc spolu s vyhrocující se hospodářskou situací a tlakem na demokracii zleva i zprava (včetně příležitostné spolupráce komunistů s německými fašisty a nacionalisty z DNSAP<sup>132)</sup>) nebyla ochota koncipovat vládu na ideologickém principu,

---

<sup>128)</sup> Klimek II, str. 172 - 173

<sup>129)</sup> Klimek II, str. 179

<sup>130)</sup> Klimek II, str. 192

<sup>131)</sup> Klimek II, str. 230

<sup>132)</sup> Klimek II, str. 272, 295

jelikož by to dávalo příliš velký význam stranám národnostních menšin (popřípadě HSLŠ) <sup>133</sup> ). Od začátku 30. let se tak definitivně v československém systému usídlila nemožnost alternace a tvorba téměř stále stejných koalic. Stá se navíc začal ocitát v permanentním ohrožení – nejdříve hospodářskou krizí a po odeznění jejich nejhorších projevů v polovině 30. let zase nebezpečím zvenčí, které představovalo agresivní Hitlerovo Německo spolu s domácí německou menšinou (a vzrůstajícími nároky Slováků, Maďarů a Poláků).

Ačkoliv hospodářská krize nastupovala v ČSR pomaleji než jinde v Evropě (a měla také delší trvání), již od roku 1930 se vyhrcovaly nacionální spory, byť ještě přicházely periody, kdy se je podařilo utlumit. Varovným znamením byla například nemožnost utvořit jednotný katolický blok (spolupráce mezi jednotlivými sociálně-demokratickými stranami se dařila o něco lépe) právě kvůli národnostním sporům (podíl na tom měly všechny strany, včetně českých lidovců, kteří nebyli ochotni německým křesťanským demokratům ani Slovákům téměř v ničem ustoupit a vymanévrovali je z vlády). Navíc národnostní pnutí mezi Němci umocňovalo to, že krize zasáhla nejvíce právě pohraniční oblasti. <sup>134</sup>) Československá demokracie se ale této zatím nejvážnější vnitřní krizi dokázala bránit – byly zakázány některé německé strany a spolky, které se otevřeně hlásily k nacismu, podařilo se udržet na uzdě i KSČ. Vyvrcholením snah o záchranu demokracie byl zmocňovací zákon („o mimořádné moci nařizovací“), který byl vydán 9. 6. 1933 a díky dvěma prodloužením platil až do 30.6. 1935. Vláda a prezident byly díky němu oprávněny přijímat mimořádná opatření bez předchozího schválení parlamentem. <sup>135</sup>) Jistou souvislost bychom zde mohli spatřovat s italskými „leggine“ a hlavně zmiňovanými vládními dekry. Je pravdou, že československá situace měla spíše blízko vyhlášení výjimečného

---

<sup>133</sup>) Klimek II, str. 238

<sup>134</sup>) Klimek II, str. 262 - 266

<sup>135</sup>) Klimek II, str. 296-297,

stavu, obě zákonné normy ale měly za úkol při nefunkčnosti politického systému zajistit základní funkce státu pomocí nestandardních cest za současného zachování demokracie.

Zároveň ale i mnoho demokratických politiků, včetně například E. Beneše (který navíc již ve 30. letech dával najevo své sympatie ke Stalinovi<sup>136</sup>) a mnoha lidí velmi blízkých prezidentu Masarykovi, otevřeně mluvili různými způsoby o vyčerpání klasického modelu demokracie a nutnosti hledání nových cest.<sup>137</sup>) Že se přes všechny tyto těžkosti podařilo zachovat (byť vlastně již jen nakrátko) demokracii a že byl zmocňovací zákon po dvou letech zrušen a došlo k návratu normálního stavu, slouží ke cti československých demokratických politiků a svědčí o tom, že jistý zdravý základ československé demokracie existoval.

Po poslední volbě T.G. Masaryka prezidentem v květnu 1934, která byla vzhledem k vážné prezidentově nemoci všeobecně pokládána za krátkodobé řešení, začalo naplno hledání Masarykova nástupce.<sup>138</sup>) Celou situaci zkomplikovaly volby v roce 1935, kdy nejvíce hlasů obdržela SdP. Od německých voličů získala zhruba tři čtvrtiny všech hlasů a začala se považovat za jejich výhradní mluvčí. Na Slovensku zase získal přes 30% tzv. autonomistický blok v čele s HSLS.<sup>139</sup>) Po nesmírně složitých jednáních, kdy mohlo dojít podruhé v historii první republiky k sestavení multinacionální koalice na ideologickém základě k volbě pravicového kandidáta, byl zvolen jako Masarykův nástupce Edvard Beneš.<sup>140</sup>) Je jen otázkou, jak mohlo další vývoj ovlivnit, pokud by tato koalice byla sestavena a přinejmenším HSLS opět zatažena do hlavního proudu československé politiky.

Od voleb v roce 1935 se začínala veškerá činnost československých demokratických stran redukovat na zachování státu a jeho demokratického

---

<sup>136</sup>) Klimek II, str. 414

<sup>137</sup>) Klimek II, str. 338 – 339, 353, 360

<sup>138</sup>) Klimek II, str. 385 - 387

<sup>139</sup>) Klimek II, str. 402

<sup>140</sup>) Klimek II, str. 453 - 476

charakteru a na posilování obranyschopnosti země před posilujícím a stále agresivnějším Hitlerovým Německem (toto velice nákladné vyzbrojování pochopitelně mělo negativní vliv na státní finance a ekonomiku<sup>141</sup>). Politický systém byl tím prakticky zcela zablokován, protože se vykristalizovala v podstatě jediná možná vládní sestava demokratických stran (ze které nakonec po ohromném tlaku německého obyvatelstva a rostoucí agresivitě henleinovců již v dubnu 1938 vystoupili představitelé malých německých demokratických stran – viz výše v kapitole o jednotlivých stranách). Z hlediska Sartoriho a Galliho klasifikace by se jednalo o příklad vhodně ilustrující obě tyto teorie – systém se silným středem i extrémů na obou stranách postupně směřuje díky své odstředivosti a velké ideologické vzdálenosti k explozi a zároveň je paralyzován neexistencí jiné reálné možnosti pro přežití demokracie než jedné jediné vládní sestavy.<sup>142</sup>

Po roce 1935 je již velmi obtížné hodnotit fungování celého politického systému vzhledem k nárůstu smrtelného nebezpečí zvenku a proto je i obtížné srovnávat ČSR v závěru námi sledovaného období a italskou první republiku v letech 1945 – 1968. S nástupem premiéra Milana Hodži nastal jistý posun doprava, lze-li tak vůbec nazývat snahu o menší změny v zahraniční politice a rozumnou domluvu se sousedními státy.<sup>143</sup>) Její nemožnost pro nezájem těchto států o jakoukoliv dohodu se pak ukázal, společně s radikalizací nečeského obyvatelstva státu, pro existenci první československé republiky smrtící.

## **15. Aplikace teoretických konceptů na sledované systémy a jejich srovnání**

Jestliže jsme se nyní zabývali praktickým popisem vlastností obou systémů a shodami a rozdíly v jejich praktickém fungování, poskytuje

---

<sup>141</sup>) Klimek III, str. 460 - 461

<sup>142</sup>) Broklová, str. 38 - 39

<sup>143</sup>) Klimek III, str. 410 – 411, 482 - 497

zajímavé možnosti srovnávání i aplikace teoretických modelů na popis těchto systémů. Nejstarší komplexní popis italského systému a následné zobecnění jeho některých vlastností pochází od Giorgia Galliho. Jeho koncepce nedokonalého bipartismu dokáže vysvětlit mnohé aspekty fungování italského politického systému, jako model pro popis československé reality 20. a 30. let však již selhává. Úloha, kterou Galli připisuje italským křesťanským demokratům, by šla v československých podmínkách poměrně dobře aplikovat na agrární stranu. Obě strany byly subjekty, bez kterých se neobešla žádná vláda a které pro sebe udržely po drtivou většinu času post předsedy vlády, byly garanty demokratického vývoje, masivně pronikly do byrokracie, vytvářely celou síť spřízněných organizací a byly považovány za značně zkorumpované v důsledku neustálého výklonu moci. U agrárníků však nacházíme i jisté odlišnosti – jejich postavení v systému nebylo na demokratické straně politického spektra tak dominantní (jejich podpora byla oproti DC poloviční až třetinová) a zároveň se u nich především o druhé poloviny třicátých let začaly objevovat některé autoritářské tendence (viz kapitola „Československý stranický systém“). Daleko větší problém by ale při snaze o aplikaci Galliho konceptu na ČSR představovalo určení druhé strany „nedokonalého bipartismu“. Měli bychom za ni považovat komunisty? Nebo Henleinovu SdP? Do konceptu nezapadá ani jedna strana. KSČ nikdy za první republiky nedosáhla síly a významu italské komunistické strany a SdP byla teoreticky na stejné straně spektra jako agrárníci, byť představovala jeho extrém.

Především kvůli národnímu štěpení tak lze pro popis prvorepublikové ČSR použít Galliho koncept jen částečně. Jedna z jeho hlavních výhod, tedy to, že vychází z detailní politicko-sociologické analýzy italské společnosti, je tak zároveň jeho nevýhodou pro další aplikaci jinde. Je příliš svázán s konkrétní situací konkrétní země. Na druhou stranu je nutno přiznat, že Galli

pravděpodobně o přenášení své teorie jinam neuvažoval a ani ji takto nekoncepivoval.

Mnohem větší prostor pro aplikaci na československý politický systém v letech 1918 – 1938 poskytuje teorie odstředivého pluralismu Giovanni Sartoriho. Zde je naopak obtížné najít výraznější odlišnosti československé praxe od této teorie. V ČSR existoval extrémní multipartismus (ještě rozvinutější než v Itálii), který byl navíc výrazně polarizován a mnohé ukazatele naznačovaly, že systém směřuje k výbuchu (především nárůst autoritářských tendencí i v demokratických stranách, nedůvěra k možnostem parlamentní demokracie efektivně spravovat zemi). Výše zmiňovaná nemožnost vyřknout vzhledem k existenci vnějšího faktoru konečný soud o směřování československého politického systému přitom neznamena omezení možnosti aplikace Sartoriho teorie. Z ní totiž nevyplývá, že by polarizovaný multipartismus nikdy nemohl přežít. To, jestli by demokratický politický systém v Československu byl demontován i bez vnějšího přispění nebo ne proto ani neomezuje věrohodnou aplikaci Sartoriho teorie na prvorepublikovou ČSR. Pokud bychom ale hovořili striktně o vymezených obdobích, tedy pro Itálii o letech 1945 – 1948 a pro ČSR o letech 1918 – 1938 (resp. září 1938), zůstává i podstatná shoda – přes vysokou polarizaci se ve sledovaných obdobích dařilo politikům v obou zemích zachovávat demokratický charakter režimu. Rozdílný byl pouze trend, který v závěru sledovaných období oba systémy sledovaly (viz výše – v Itálii zvyšování dostředivosti, v ČSR naopak nárůst polarizace systému).

Právě v zachování demokratických základů režimu přes silnou polarizaci společnosti a její rozdělení do „subkultur“ díky postupnému otupování hran a změně systému z odstředivého na mírně dostředivý by pak bylo možné vidět faktor, který spojuje nejen italský, ale i československý politický systém s tezemi Paola Farnettiho (potažmo Alfia Mastropaola). Pro československý případ by však jeho teorie byla platná jen v období do konce

20., případně do poloviny 30. let. Do konce dvacátých let pokračovala v ČSR depolarizace národnostních štěpení (zahrnutím některých německých a slovenských stran do vlády), po konci vlády občanské koalice by pak snad bylo možné mluvit ještě o depolarizaci sociální (zahrnutím levicových stran do vlády „široké koalice“). V polovině třicátých let ale začíná především díky působení vnějšího faktoru jasně nabírat prachu opětovná odstředivost systému.

S ohledem na výše uvedenou definici politického systému bychom pak mohli říci, že na jeho vstupech i výstupech bylo v obou zemích ve sledovaném období ohromné množství „zpráv“ (viz kapitola „Politický systém a nástin jeho definice“), které ho občas zahlcovaly, a vláda společně s dobrými „zprávami“ vysílala do výstupu i spoustu špatných. Zároveň ale naštěstí nikdy nedošlo k úplnému „zahlcení“ systému, což ho udrželo při životě i v nejtěžších chvílích. Vše, co bylo dosud uvedeno, jistě skrývá mnohé paralely a zajímavá srovnání s naší i zahraniční současností.

Pokud jde o hodnocení československého politického systému první republiky, narážíme na jeden podstatný problém, který výrazně ztěžuje jakoukoliv komparaci. Československá republika neměla možnost samostatného a nepřerušného vývoje, naopak byla rozbita vnějším zásahem. Lze se proto jen dohadovat, jestli byl v sartoriovské terminologii její politický natolik odstředivý, že by i za jiných mezinárodních okolností směřoval k výbuchu nebo jestli by naopak postupem času byly vnitřní hrany obrušovány a systém by se stal mírně dostředivým. Je velkou otázkou, jestli by i v případě neexistence expanzivní politiky Německa byl jen otázkou času „jugoslávský“ (případně severoirský či baskický) scénář nebo zda by se naopak po čase podařilo dospět československým elitám k nějaké formě konsociační demokracie nizozemského nebo švýcarského ražení. Není vyloučena ani „belgická“ varianta, kdy by se dařilo dočasně nalézt kompromis soužití českého s německým (slovenským) živlem, ale po určité

době by začal selhávat i tento kompromis a systém by směřoval k novému zablokování. Podobně u italského politického systému po druhé světové válce nemáme záruku, že by se vyvíjel podobně (relativně) poklidným a protiklady zmírňujícím způsobem, kdyby Itálie nebyla členem NATO, EHS a kdyby na jejích hranicích ležel agresivní a silný komunistický stát, který by byl schopen italským komunistům poskytnout masivní podporu.

Z těchto důvodů proto musíme při konečném srovnání italského a československého politického systému vynechat otázku „finality“, ke které oba systémy směřovaly. Podmínky, ve kterých k formování obou systémů především ke konci sledovaných období docházelo, jsou totiž natolik odlišné, že věrohodné a objektivní srovnání je prostě nemožné. To však neznamená, že bychom nemohli oba systémy velmi účinně srovnávat v otázkách jejich běžného praktického fungování. Zde naopak můžeme stanovit několik velmi jasných společných vlastností:

- 1) v Itálii i ČSR existoval ve sledovaných obdobích velmi silný a roztržitý multipartismus.
- 2) systém byl silně polarizovaný a v obou státech směřoval v určité fázi k rozpadu.
- 3) v obou systémech existovaly extrémní síly na obou stranách politického spektra.
- 4) v obou systémech existovaly silné skupiny populace (zastoupené prostřednictvím politických stran i v parlamentu), které neakceptovaly systém.
- 5) italská i československá společnost byla velmi silně zpolitizovaná i ve sférách od politiky velmi vzdálených.
- 6) v prvorepublikové Itálii i ČSR lze sledovat vznik některých subkultur s vlastními společenskými pravidly, organizacemi a systémem hodnot.
- 7) podstatnou roli v politickém systému hráli bývalí odbojníci (proti fašismu a proti Rakousko-Uhersku) a jejich organizace.



- 8) v obou systémech existovala silná politická uskupení, která vzhlížela a byla podporována zahraničím.
- 9) v obou systémech vládla velmi silná korupce a rozdělování úřadů, výhod a státních zakázek podle stranické příslušnosti.
- 10) přes všechny výše uvedené problémy se dařilo oba systémy po celou sledovanou dobu jejich existence zachovat jako demokratické.

Zároveň můžeme u obou sledovaných politických systému najít v daných obdobích i některé podstatné odlišnosti:

- 1) fáze, kdy systém pod vlivem své polarizace směřoval k rozpadu byla v ČSR delší a hlavně zesilovala směrem ke konci sledovaného období (v Itálii tomu bylo naopak). Po vnějším faktoru lze dokonce tuto tendenci označit za druhý nejdůležitější vliv, který určil zánik československého prvorepublikového systému v roce 1938 (o nemožnosti určit, zda by tento trend polarizace zůstal zachován a měl podobný výsledek i bez existence vnějšího faktoru jsme již psali výše).

- 2) zatímco v Itálii byl z obou extrémů výrazně silnější extrém nalevo (ztělesněný PCI), v ČSR tomu bylo především od poloviny 30. let naopak (pravicový extrémismus představovala v ČSR především SdP a postupně stále více i HSLS).

- 3) zatímco v Itálii bylo jednoznačně nejdůležitější štěpení ideologické, v ČSR bylo minimálně stejně důležité, ale pravděpodobně ještě důležitější, štěpení národnostní.

- 4) v Československý stranický systém byl ještě podstatně rozštěpenější než italský a také nelze určit dvě strany, které by tak jednoznačně dominovaly svými volebními výsledky celému volebnímu spektru, jako v Itálii DC a PCI.

- 5) československá politika byla, především díky postavení prezidenta Masaryka, mnohem více personalizovaná než italská.

## 16. Závěr

Na předcházejících stránkách dostal čtenář poměrně podrobný výklad různých aspektů sledovaného problému z hlediska teoretického i praktického. Snažil jsem se sledovat nejen deskripci jednotlivých institucí tak, jak je popisuje ústava, ale i skutečný "běžný chod" a realitu fungování obou systémů. Je pravda, že tento popis je spíše neradostný. Co se týče jednotlivých zde uvedených vysvětlujících konceptů a modelů pro italskou realitu, můžeme říci, že každý v sobě nese kus pravdy. Galli svojí brilantní politologickou analýzou, Sartori je podle mě nedostižný v konstrukci modelu popisující fungování systému, Farneti odhalením vnitřní dynamiky a nového trendu, který se v systému vyskytl. Pokud jde o jejich použitelnost pro případ ČSR, je dle mého názoru nejvíce použitelný model Sartoriho, byť i v modelu Giorgia Galliho lze najít mnohé využitelné koncepty. Proto jsem se v textu snažil použít jednotlivých výkladů z pohledu toho nejužitečnějšího, co v nich podle mne čtenář může najít. Nebylo by asi vhodné vykládat tyto koncepty jako protikladné, sobě odporující. Ano, jejich autoři spolu polemizují a různé jevy vykládají často rozdílně, stejně jako (podle nich) nejlepší možnosti řešení problémů. Zároveň se ale v mnohém doplňují, v leccems se shodují (jak na to ostatně upozorňuji např. v kapitole věnované Sartorimu). Toho jsem se také snažil využít a sestavit výklad na základě částečné syntézy těchto autorů, tedy použít jednotlivých konceptů z pohledu toho nejužitečnějšího, co v nich podle mne čtenář může najít. Úkol jsem měl navíc usnadněn tím, že pro moji práci nebylo příliš důležité jedno z potenciálně nejkonfliktnějších témat - tedy, jaké řešení problémů jednotliví politologové navrhovali.

Co říci závěrem o srovnání politických systémů československé první republiky v letech 1918 – 1938 a italské první republiky v letech 1945 – 1968? Jak jsme nastínili výše, situace obou zemí vůbec nebyla jednoduchá a jejich politický život trpěl některými zásadními neduhy, které mohly přímo

ohrožovat zachování jeho demokratického charakteru. V obou systémech bujela korupce a politické stranictví nabíralo mnoha nezdravých forem. Přesto se oběma zemím ve vytčených obdobích podařilo udržet demokratický charakter a v případě ČSR je docela dobře možné, že by se tento charakter politického systému dařilo zachovat i nadále, kdyby československá republika nebyla likvidována zásahem zvenčí ( i existenci polodemokratické tzv. 2. republiky v letech 1938 – 1939 lze přes její teoretickou suverenitu chápat jako následek vnější likvidace skutečně suverénní první republiky).

Tento aspekt by mohl tvořit hlavní bod obhajoby tehdejších politických elit obou zemí. Přes veškerou jejich kritiku, kterou lze nalézt mezi laickou veřejností i v odborné politologické literatuře se jim podařilo udržet pro občany základní politické i ekonomické svobody (byť tyto svobody především v Itálii a začátkem 30. let dokonce i v ČSR byly často oklešťovány etatistickými zásahy do ekonomiky). Z tohoto konstatování (a srovnání s vývojem v jiných zemích) vyplývají dva závěry: za prvé, i velice špatná demokracie je lepším režimem než jakákoliv forma nedemokratického režimu. A za druhé - ne každý politický systém, který jeví všechny známky rozkladu a který by teoreticky měl směřovat k likvidaci, k ní musí nutně dojít, jelikož i silně kritizovaná partitokracie může zachovat demokratický systém a poskytuje svým občanům lepší podmínky k životu než systémy s uměle oklešťovanou pluralitou. Tato (optimistická) konstatování ale v žádném případě nejsou její obhajobou, naopak. Tato práce by měla ukázat, jak nebezpečné aspekty může partitokracie mít a jak blízko kvůli ní někdy může být vážné ohrožení demokratického charakteru daného politického režimu. I proto je nutné v každé zemi, která si chce uchovat dlouhodobě stabilní základy demokracie nutně věnovat náležitou pozornost „ústavnímu inženýrství“ v tom nejlepším smyslu slova.

## Resumé

Tato práce „Srovnání italského politického systému v letech 1945 – 1968 a československého politického systému v letech 1918 - 1938“ srovnává oba tyto politické systémy, zabývá se jejich shodnými charakteristikami i rozdíly a snaží se přiblížit příčiny podobného uspořádání v obou zemích ve sledovaných obdobích. Pro tyto účely využívá i pokusů nejznámějších italských politologů o charakteristiku italského politického systému, kde proti sobě stojí především dvě teze o „odstředivém polarismu“ (Giovanni Sartori) a „nedokonalém bipartismu“ (Giorgio Galli). Zajímavou doplňující teorií je i Farnettiho teze, coby jakási „střední cesta“. Následně jsou tyto teze aplikovány i na případ ČSR a je posuzována jejich validita jako možných vysvětlujících konceptů.

## Summary

Diploma thesis „Comparison of the Italian political system between 1945 – 1968 and the Czechoslovak political system between 1918 - 1938“ compares both these two political systems, deals with their common characteristics and differences and tries to explain the origins of similar settlement in both countries in the followed periods. For these purposes it uses also attempts of the most common Italian political scientists to characterize Italian political system, where there stand above all two thesis on “centripetal polarism” (Giovanni Sartori) and „imperfect bipartism“ (Giorgio Galli). An interesting supplemental theory is also Farnetti's thesis as some kind of the „third way“. Subsequently, those thesis are applied on the case of the ČSR too and it is judged its validity as one of the possible explaining concepts.

## **Prameny a literatura:**

- E.Brokllová: Československá demokracie. Politický systém ČSR 1918 – 1938, Slon, Praha, 1992
- J.M.Colomer (ed.): *La politica in Europa. Introduzione alle istituzioni di 15 paesi*. Laterza, Roma-Bari 1999.
- M. Clark: *Storia dell'Italia contemporanea*. RSC Bompiani, Milano, 1999.
- P.Farneti: *Il sistema dei partiti in Italia, 1946-1979*. Mulino, Bologna 1993.
- P.Fiala, M.Strmiska: *Teorie politických stran*. Barrister & Principal, Brno 1998.
- G.Galli: *I partiti politici italiani 1943-2000*. Rizzoli, Milano 2001.
- G.Galli: *Il bipartitismo imperfetto: comunisti e democristiani in Italia*. Mulino, Bologna 1966.
- P.Ignazi: *I partiti italiani*. Mulino, Bologna 1997.
- A. Klimek I: *Boj o Hrad. Hrad a Pětka*, Panevropa, Praha 1996
- A.Klimek II: *Boj o Hrad. Kdo po Masarykovi?*, Panevropa, Praha 1998
- A.Klimek III: *Velké dějiny zemí Koruny české XIV.*, Paseka, Praha, Litomyšl, 2002
- J.Kunc: *Stranické systémy v re/konstrukci*. Slon, Praha 2000.
- Malíř Jiří, Marek Pavel a kolektiv: *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 1864, I. díl*, Doplněk, Brno, 2005
- A.Panebianco: *Modelli di partito. Organizzazione e potere nei partiti politici*. Mulino, Bologna 1982.
- G.Pasquino (ed.): *La politica italiana .Dizionario critico 1945-1995*. Laterza, Roma-Bari 1995.
- G.Pasquino: *Il sistema politico italiano*. Bononia University Press, Bologna 2002.
- G.Procacci: *Storia degli Italiani*. Laterza, Roma-Bari 1993.
- B.Říchová: *Přehled moderních politologických teorií*. Portál, Praha 2000.
- B.Říchová: *Komparativní politologie II*. Portál, Praha 2002.
- G.Sartori: *Teoria dei partiti e caso italiano*. Collana, Milano 1982.

## **Internetové zdroje**

[www.camera.it](http://www.camera.it)

[www.governo.it](http://www.governo.it)

[www.mininterno.it](http://www.mininterno.it)

[www.polix.it](http://www.polix.it)

[www.repubblica.it](http://www.repubblica.it)

[www.senato.it](http://www.senato.it)

## **Seznam příloh**

**Příloha č. 1: VÝSLEDKY VOLEB DO ITALSKÉ POSLANECKÉ SNĚMOVNY V  
OBDOBÍ 1946-1968**

**Příloha č. 2: SEZNAM VLÁD V ITÁLII 1945-1968**

**Příloha č. 3: VÝSLEDKY VOLEB DO POSLANECKÉ SNĚMOVNY  
ČESKOSLOVENSKÉHO PARLAMENTU 1918 – 1938 (Zdroj: Malíř, Marek a kol.,  
str. 550)**

**VÝSLEDKY VOLEB DO ITALSKÉ POSLANECKÉ SNĚMOVNY V OBDOBÍ**  
**1946-1968 v %**

	<b>1946</b>	<b>1948</b>	<b>1953</b>	<b>1958</b>	<b>1963</b>	<b>1968</b>
<b>RC</b>	-	-	-	-	-	-
<b>PCI</b> <sup>1)</sup>	18,9		22,6	22,7	25,3	26,9
		31,0				
<b>PSI</b>	20,7		12,7	14,2	13,8	
						14,5
<b>PSDI</b>	-	7,1	4,5	4,6	6,1	
<b>PRI</b>	4,4	2,5	1,6	1,4	1,4	2,0
<b>PS</b>	-	-	-	-	-	-
<b>DC</b>	35,2	48,5	40,1	42,4	38,3	39,1
<b>PPI</b>	-	-	-	-	-	-
<b>LN</b>	-	-	-	-	-	-
<b>PLI</b>	6,8	3,8	3,0	3,5	7,0	5,8
<b>FI</b>	-	-	-	-	-	-
<b>M</b> <sup>2)</sup>	2,8	2,8	6,9	4,8	1,7	1,3
<b>MSI</b>	-	2,0	5,8	4,8	5,1	4,5

<sup>1)</sup> Od r. 1992 jako PDS.

<sup>2)</sup> Monarchisté, pod různými názvy.

Zdroj: Colomer, str. 251

## PŘÍLOHA Č. 2

### SEZNAM VLÁD V ITÁLII 1945-1994

Premiér	Členové vlády	Datum ustavení	Konec	Trvání <sup>1)</sup>	Délka Krize <sup>2)</sup>	Typ <sup>3)</sup>
<b>Parri</b>	PDA,DC,PCI	19/06/45	22/11/45	157	18	VK
<b>De Gasperi 1</b>	DC,PCI,PSI,PLI,DL,PDA	10/12/45	01/07/46	203	12	VK
<b>De Gasperi 2</b>	DC,PCI,PSI	13/07/46	20/01/47	191	13	VK
<b>De Gasperi 3</b>	DC,PSI,PCI	02/02/47	13/05/47	100	18	VK
<b>De Gasperi 4</b>	DC,PLI,PSLI,PRI	31/05/47	12/05/48	347	11	VK
<b>PRVNÍ LEGISLATURA<sup>4)</sup></b>						
<b>De Gasperi 5</b>	DC,PLI,PSLI,PRI	23/05/48	12/01/50	599	15	VK
<b>De Gasperi 6</b>	DC,PSLI,PRI	26/01/50	16/07/51	535	10	VK
<b>De Gasperi 7</b>	DC,PRI	26/07/51	29/06/53	704	17	MWC
<b>DRUHÁ LEGISLATURA</b>						
<b>De Gasperi 8</b>	DC	16/07/53	28/07/53	12	20	MV
<b>Pella</b>	DC	17/08/53	05/01/54	141	13	MV
<b>Fanfani 1</b>	DC	18/01/54	30/01/54	12	11	MV
<b>Scelba</b>	DC,PSDI,PLI	10/02/54	22/06/55	497	14	MWC
<b>Segni</b>	DC,PSDI,PLI	06/07/55	06/06/57	670	13	MWC
<b>Zoli</b>	DC	19/05/57	19/06/58	396	12	MV
<b>TŘETÍ LEGISLATURA</b>						
<b>Fanfani 2</b>	DC,PSDI	01/07/58	26/01/59	209	20	MWC
<b>Segni 2</b>	DC	15/02/59	24/02/60	374	30	MV
<b>Tambroni</b>	DC	25/03/60	19/07/60	116	7	MV
<b>Fanfani 3</b>	DC	26/07/60	02/02/62	556	19	MV
<b>Fanfani 4</b>	DC,PSDI,PRI	21/02/62	16/05/63	449	36	MWC
<b>ČTVRTÁ LEGISLATURA</b>						
<b>Leone 1</b>	DC	21/06/63	05/11/63	137	29	MV



<b>Moro 1</b>	DC,PSI,PSDI,PRI	04/12/63	26/06/64	205	26	VK
<b>Moro 2</b>	DC,PSI,PSDI,PRI	22/07/64	21/01/66	548	33	VK
<b>Moro 3</b>	DC,PSI,PSDI,PRI	23/02/66	05/06/68	833	19	VK

### PÁTÁ LEGISLATURA

<b>Leone 2</b>	DC	24/06/68	19/11/68	148	23	MV
<b>Rumor 1</b>	DC,PSI,PRI	12/12/68	05/07/69	205	31	VK
<b>Rumor 2</b>	DC	05/08/69	07/02/70	186	48	MV

1) Délka trvání dané vlády ve dnech.

2) Tedy doba mezi odstoupením (odvoláním) kabinetu a jmenováním nového ve dnech.

3) Typy koalice:

a) VK – velká koalice (*Oversized, Surplus Majority Coalition*)

tj. koalice obsahující alespoň jednoho nadbytečného člena

b) MWC – minimální koalice (*Minimal Winning Coalition*)

tzn. koalice kontrolující nadpoloviční většinu křesel, nemající ovšem žádného nadbytečného člena (v případě odchodu jednoho z partnerů tak kabinet přichází o svou většinovou pozici)

c) MV – menšinová vláda (*Minority Government*)

tj. absence většinové podpory

4) *Legislatura* - tento pojem zde označuje funkční období jednotlivých zákonodárných sborů, ustavených po parlamentních volbách

Zdroj: Colomer, str. 256-57.